

SOHBETLER

İÇİNDEKİLER

Birinci Bölüm

- *Hicretin İlk Elli Yılı*
- *Hz. Muhammed ile Hz. Ayşe'nin izdivaçları*
- *Büyük Bedir Muharebesi*
- *Orucun Farz Oluşu*
- *Hz. Hasan'ın Doğumu*
- *Peygamberin Postuna Kâfirler Oturamaz*
- *İslâm Ordusu Mekke'yi Zapt etti*
- *Kaş ve göz işareti yapmak Peygamberlere yasakmaz*
- *Ben Sizlere Kendimi Veriyorum*
- *Hz. Fâtıma'nın Vefatı*
- *Mısır'ın Zaptı*
- *Medinelilerin Devlet işlerinden uzaklaştırılması*
- *Hz. Osman aleyhtarlığı*
- *Abdullah İbni Saad'ın azli*
- *Hz. Osman'ın Katli*
- *Mısır'da çıkan isyan*
- *Hz. Ali'ye suiikast*
- *Hz. Ali'nin vefatı*
- *Hz. Ali'nin kabri*
- *Amr İbni Ass'in vefatı*
- *Allah'ın Kılıcı ve Allah'ın Oku*

İkinci Bölüm

- *İstanbul'un Kuruluşu*

Üçüncü Bölüm

- *Hakkında yazılanlar*

ÖN SÖZ

Evvela şunu belirtmeliyiz ki derlediğimiz şu küçük kitap hocanın ilmi hüviyetini aksettirme yönünden hiçbir ideası olmayan, sırf uzun müddet çok yakından takip ettiğimiz sohbetlerinde, merak saikıyla tespit ettiğimiz bir kısım konuşmalarından ibarettir.

KİM derdi hocayı bu kadar erken kaybedeceğiz... bu gün bu tarih hazinesinin senlerce anlattığı türlü tarihi hadiselerden sistemli bir şekilde istifade etmeyişimizin üzüntüsü içindeyiz...

Hâlbuki yıllarca bu sohbetlerde neler sormamıştık, neler anlatmamıştı.

Etrafına bir şeyler öğretebilmek için tarihi hadiseleri ne büyük bir tevazu ve ne asil bir heyecan içinde anlatırdı.

Hiç unutmayacağız; bir gün, Hz. Ali'yi anlatmasını istemiştik; "olur, ama tahammül edebileceğiniz misiniz, birkaç sene sürer" demişti.

Her ikimizde hazırladığımız bazı mevzular için hocaya birçok sualler sormuş, pek çok şeyler öğrenmiştik. Bize "Müverrihler" diye takılırdı.

Son zamanlarda sohbetlerine seyrek gitmeye başlamıştık,

Her görüşünde: " – Hazretler sizleri bulmaya imkân yok. Niçin gelmiyorsunuz?" diye samimi sitemde bulunurlardı... Biz hürmetkârları başka hususiyetlerinden bahsetmeyeceğiz. Derlediğimiz bu eserciğin birinci kısmı bizzat merhum hocamız tarafından bize not ettirilmiş ve rızalarıyla tarafımızdan "Hicretin İlk Elli Yılında Ramazan" başlığı altında günlük bir gazetede neşredilmişti.

İkinci kısma başkaca makalelerini koyduk,

Üçüncü kısma koyduğumuz ve yakın dostlarının kaleme aldığı yazılar ve onu bir nebze de olsa anlattığını zannediyoruz.

Hoca hakkında çok şeyler yazılmalı, onun bütün cepheleri genç nesillere tanıtılmalıdır. Bilhassa "niçin eser vermiyorsunuz?" diyenlere, senelerce büyük bir titizlik ve şayanı hayret bir irade ile muhayeseli çıkardığı notlarını kastederek "ben öldükten sonra bunlar neşredilsin kâfi" dediği notlarının alakalıları tarafından neşrine geçilmesi en halis temennilerimizdendir.

Bu vesileyle hocanın hatırasını hürmetle yad eder, Allah'tan rahmet dileriz.

Lâleli: 2/2/1962

Refi ALPAYER – Şinasi ÖZATALAY

HİCRETİN İLK ELLİ YILI

Arapça bir kelime olan Ramazan, Kameri aylardan birinin adıdır. Kur'anı Kerim'de ismi açık olarak belirtilmiş yegâne aydır. Kelime olarak 'Kızgın güneş altında yalınayak yürüyüp yanmak' anlamındadır.

İnsanlığı dalâletten kurtaran, beşeriyete nurlu bir yol açan, insanlar için adalet menbaî olan Kur'anı Kerim Hz. Peygamber efendimize Ramazan ayı içerisinde Cebrael vasıtasıyla Cenabı Hak tarafından gönderilmiştir. 23 yılda tamamlanmış olan bu kıtsi kitap çölün ortasından dünyaya bir İslâm medeniyetini müjdeliyordu.

Kur'an, Ramazan ayında Müslümanlar gündüzleri oruç tutarlar, geceleri cemaatle birlikte teravih namazı kılarlar ve zekâtla, fitre verirler. Oruç, nesi terbiyedir. Fakîrlerin ve açların duçar oldukları ıstırapı tattırmak ve insanların onlara yardım elini uzatmak gayesini hedef tutmaktadır.

Zekât ve fitre ise sosyal bir yardım müessesidir.

Teravih namazları bidayette münferiden kılınmıştır. Sadece, Hz. peygamber efendimiz tarafından, cemaatle iki veya üç defa kıldırılmıştır. Bu vaziyet Hz. Ömer devrine kadar devam etmiştir. Hz. Ömer hilafeti sırasında bu münferit kılınan teravih namazını bir imam arkasında cemaatle kılınmaya müsaade etmiştir. İlk Teravih imamı da Hz. Übey bin Kâb olmuştur.

Hz. Peygamber efendimiz ramazan aylarında, o güne kadar nazil olmuş Kur'anı Kerim âyet ve sûrelerini Cebraile karşılıklı okurlardı. Abdullah bin Mes'ut, Übey bin Kâb gibi ashabın bazı hafızları ramazan aylarında kur'anı hatim ederlerdi. binanaleyh, ramazanı şerif Müslümanlar için ibadet ayıdır, kur'an ayıdır.

Hz. Peygamber efendimizin Mekke'den, Medine'ye hicretlerinden bugüne kadar akıp gelen Ramazan aylarında İslâm dünyası için mühim olaylar vuku bulmuştur. İşte biz Hz. Peygamber efendimizin Medine'ye hicretlerinden, kıymetli torunları Hz. Hasan'ın şehit edildiği yıla kadar, geçen Ramazan aylarında meydana gelmiş mühim hâdiseleri burada nakletmeye çalışacağız.

Hz. MUHAMMED İLE Hz. AYŞE'NİN İZDİVAÇLARI

Hicretin birinci yılı, Milâdi 622 yılının 16 Temmuzunda başlar. Ramazan ayı ise 623 yılının 9 Martında başlamıştı. Bu ramazanda vukua gelen en mühim hadise Hz. Muhammed ile Hz. Ebubekîr efendimizin üçüncü izdivaçlarıydı. Hz. Ayşe, peygamber efendimiz ile evlenmelerin şöyle nakletmektedir:

“- Ben bir ağaç üzerinde oturuyordum, Hz. Peygamber efendimiz, yanlarında Ensadan bazı zevat olduğu halde evimize etşrif etmişlerdi, annem yanıma gelerek beni alıp odasına götürdü. Sonra elimden tutarak Hz. Peygamberin bulunduğu odanın kapısına gittik, Çok utanıyor ve fazlastıyla heyecanlanıyordum. Kapının önünde heyecanımı gidermek için biraz dinlenmiş ve odaya girmiştik, Hz. Peygamber bir sedir üstünde oturuyordu. Annem beni Hz. Peygamberin yanına götürdü ve:

“- Yâ Resulullah işte sizin zevceniz budur! Hak size mübarek eylesin!” dedi. Biraz sonra odadakiler teker teker dışarı çıktılar. Bütün düşünümüz bundan ibaretti. Saad bin Übade'nin gönderdiği bir kâse süt düşün yemeğimiz olmuştu. Bir koyun dahi kestirmemişti.”

Esmâ binti Ömer, Hz. Peygamber ile Hz. Ayşe'nin düşünlerinde bulunuyorlardı. Kendisi düşün yemeğini şöyle anlatmaktadır:

“- Bende odada bulunuyordum. Ortada bir kâse süt vardı. Bundan gayri düşün yemeği olacak bir şey görmedim”

Hz. Peygamber süttten bir parça içtiler. (oruç Bedir muharebesinden sonra farz olmuştu.) sonra Hz. Ayşe'ye sundular.

Hz. Ayşe ise utancından alıp içmedi. Ben kendisine: “Efendimizin sunduğunu reddetme, iç dedim.” Hz. Ayşe kâseyi peygamber efendimizin elinden aldı. Bir miktar içip önüne koydu. Bu sırada peygamber efendimiz:

“Sütü Esmâ'ya veriniz,” buyurmuşlardı. Bunun üzerine ben demek istemediğimi söyledim. Bu sözüme cevap olarak Hz. Peygamber: “Açlıkla yalanı birleştirmeyiniz,” buyurdular.

BÜYÜK BEDİR MUHAREBESİ

Hicretin ikinci yılı Milâdi 623 yılının 5 Temmuzunda başlar. Bu yılın Ramazanı ise 624 yılının 26 Şubatında başlamıştı. Ramazan ayının 20. gününde Büyük Bedir Muharebesi vuku bulmuştur. İslamlar bu muharebede Mekke müşriklerine karşı muzafferiyet kazanmışlardır.

Bedir, bir kuyunun adıdır. İslamlar Mekke'den Medine'ye geldikten sonra cihad farz olmuştu. Sebebi ise Mekke'den Medine'ye hicret eden Müslümanların mallarını bizzat kendi akrabaları göndermemişler ve bunları paylaşmışlardır. Bunun üzerine Medine'ye gelen Muhacirler çok müşkül durumda kalmışlardı. Peygamber Efendimize müracaatla bu müşriklere karşı gaza için izin talep ettiler. Ve gaza için âyet nâzil oldu.

Muhacirler Seriyeye denilen çeteler teşkil ettiler. E müşriklerin yollarını kesmek için fırsat aramaya başladılar. Şamdan Mekke'ye 2 bin deve yüklü bir kervanın geleceği şayi olmuştu. Bu kervanı Mekke'nin ikinci reisi durumunda olan Ebu Süfyan elli, altmış kişilik bir muhafız kuvvetiyle getiriyordu. Müslümanlar Mekke'de mallarını gasbenden müşriklerin böyle bir kervanla yola çıktıklarını duyunca

harekete geçtiler. Peygamber Efendimiz ve Ensar 310 kişilik bir kuvvetle yola çıktı. Bundan evvel Ensar hiçbir Seriyeye iştirak etmemişti. Kervancılar bu durumu haber almışlardı. Mekke'ye haber salıp imdat ve takviye istemişlerdi. Bütün Mekke müşriklerinin servetleri bu kervanda bulunduğu için Mekke'yi büyük bir heyecan kaplamıştı. Şehir âdeta seferber olmuştu. Kureys'in reisi Abdül Şems ailesinin başkanı Utbe bin Rebia idi. Kendisi Süfyan'ın kayınpederi ve amcasının oğlu idi. Bu kuvvetlere kumanda ediyordu. Yanında Müslümanların, tahkîr makamında (Ebu Cehil) olarak künye verdikleri Ebu Hakem Amr ibni Hişam bulunuyordu. Bu şahıs Mekke'nin ikinci derecede kuvvetli bulunan Mahzum ailesinin reisi idi.

İslâmlar kervanın peşine düşmüşlerdi. Fakat kervan Kızıldeniz istikâmetinde kıvrılıp kaçmaya muvaffak olmuştu.

Buna mukâbil Kureys kuvvetleri Mekke'den ayrılmış, Bedir'e yaklaşmışlardı. İslâmlar Bedir'e gelmeden bazı adamları yakalayıp müşriklerin çok yakınlarında bulduklarını öğrendiler. Müslümanlar civar kabilelerden kuvvetlerini toplamışlar ve iyice silâhlanmamışlardı. Bu durum karşısında Hz. Peygamber bir meclis topladı. Ve müzakereye başlandı. 310 kişilik kuvvetten 40–50 kadarı muhacirdi. Müzakere esnasında bunlar:

“- Peygamber efendimiz ne emrederse o olsun” dediler.

Bunun üzerine Hz. Muhammed (S.A.) Ensarın fikrini sordular. Onların reisi Saad ibni Muaz cevap verdi:

“- Yâ Resulullah, biz senin yoluna iman ettik, Senin hayatını muhafaza edeceğimize dair söz verdik, Biz, Beni İsrâil değiliz. Hazreti Musa, savaşa çağırdığı vakit onlar, Allah ile ikiniz muharebe edin dediler. Eğer siz emrederseniz biz ateşe ve denize atılırız.” Bu cevaba peygamberimiz çok memnun ve mütehasıs olmuşlardı. “bana kalırsa Allaha güvenerek üzerlerine yürüyelim” buyurdular. Ve Hz. Peygamber yürüyüş emri verdi.

Bedir'e geldiler. Biraz sonra yağmur başladı. Biriken yağmur sularından bir havuz yaptılar.

Ertesi sabah olmuştu. Burası yol boyu olduğundan Kureys bütün kuvvetiyle göründü. Kureys bir atlı çıkararak İslâmların kuvvetini öğrenmişti. İslâmlarla Kureys karşı karşıya geldiler.

Bu sırada Kureys babayîğitlerinden Esvet bin Abdüleset bir yemin etti. Muhammedilerin havuzunu yıkarım veya orada ölürüm ded ve birden bire fırlayarak havuza doğru koşmaya başladı. O koşarken muhacirlerden en yigidi ve Hz. Peygamberin amcası Hz. Hamza adamın üstüne doğru koştu. Esvet bin Abdüleset havuza yaklaşırken yetişip bir kılıç savurdu. Kılıcı yiyen Abdüleset ölürkün kendisini havuza attı. Havuz kana boyandı. Bunun üzerine Kureys reisi Utbe, Kureys ileri gelenlerini topladı ve: “Harp yapmayalım, kim kiminle vuruşacak, birçoklarımızın kardeşleri, çocukları ve amcaoğulları orada” dedi.

Zira kendisinin oğlu ve peygamberimizin ilk sahabelerinden olan Hüzeyf bin Utbe'de karşı taraftaydı.

Reisin bu sözleri Kureys'ileri gevşetmiş ve harb etmemek hususunda bir temayül belirmişti. Fakat mutlaka harb etmek kararında olan Ebu Cehil, reisi oğlunu korumak için harb istememekle itham etti ve reisi küçük düşürmek için propagandaya başladı.

Bu durum karşısında Utbe harbe karar verir. Kardeşi Şeybe ve oğlu Velid'i yanına olarak ortaya çıktı. Ve kendileriyle vuruşacak üç Müslüman istedi:

Medinelilerden üç kardeş bunların karşlarına çıktılar. Fakat Utbe ve yanındakiler bunları kovdular. "Biz çobanlarla dövüşmeyiz, emsalimizi isteriz, bize amcazadelerimizi gönder ya Muhammed," diye bağırdılar.

Bunun üzerine Hz. Peygamber Halis bin Muttalibi, amcası Hamza bin Abdülmuttalibi ve amcasının oğlu, Hz. Ali'yi gönderdi. Bu cengâverler ortaya çıkıp kendilerini tanıttılar ve öğle üzeri kızgın güneş altında kumların üzerinde altı kişi arasında kanlı bir düello başladı.

Düellolar harbi kıızıtır ve askerleri tahrik ederdi. Nitekim öyle oldu. Ubeyde'nin karşısına Utbe düşmüştü. Her ikisi de 60 yaşlarındaydılar. 55 yaşındaki Hz. Hamza ile Şeybe, 21 yaşındaki genç babayiğit Hz. Ali ile Velid düelloya tutuşmuştu.

Onlar dövüşürlerken diğerleri de birbirlerine ok atıyorlardı. Hz. Peygamber bir çadır içerisinde çarpışmayı idare ediyordu. Yanlarında H. Ebu Bekir ve Hz. Ömer vardı. Muaz'da çadırın önünde bekliyordu.

Düelloda Hz. Ali Velid'i, Hz. Hamza'da Şeybe'yi öldürdüler iki ihtiyar, Ubeyde ile Utbe, birbirlerine yaraladılar. Bilâhare Hz. Ali ile Hz. Hamza yaralı bulunan Utbeyi de öldürüp Ubeyde'yi Hz. Peygamberin yanına getirdiler.

Harb adamakıllı kıızııştı. Hz. Peygamber, müşriklerin sayı itibarıyla çok üstün olmaları sebebiyle dağılmamalarını, toplu olarak merkezden hücum etmelerini bildirdi. Reisleri ölmüş olan müşrikler şaşırıldılar ve islâmlar onları ortalarından yardılar. Çarpışma en hararetle ve ateşli bir saffiaya gelmit. Bir ara müşriklerden Tuayme bin-i Adi bir tepecik üstünde idi.

Hz. Ali ise o tepecik'in altında bunuyordu. "-Hazır ol yâ Ali, şimdi seni ölüreceğim." Diye bağırdı, tepecik'in üstünden aşağıda bulunan Hz. Aliye darbeler indirmeye başladı. Hz. Ali, kalkantıyla kendisini müdafaâ ediyordu. Bu sırada kuvvetli bir ses işitildi. Bu ses "-Kaşam çek ya Ali" diye hitab ediyordu.

Bu, Hz. Hamza'nın sesiydi. Hz. Ali'nin müşkül durumda olduğunu görmüş ve ona yıldırım gibi yardıma gelmişti. Hz. Ali başına kalkanının içine doğru çekti. O anda başının üstünden parlıyarak geçen bir kılıç görmüştü. Hz. Hamza öyle bir kılıç sallamıştı ki bir vuruşta Tuayme bin-i Adi'nin kafası yere düşmüştü.

Öğleye doğru başlamış bulunan Büyük Bedir Muharebesi ikinci vakti sona ermişti. Bu muharebede müşriklerden yetmiş kişi ölmüş yetmiş kişi de esir olmuştu. Diğerleri ise dağılıp kaçmışlardı. Kureys'in en mühim ve tanınmış simaları, başta Ebu Cehil olmak üzere, ölmüştü.

Kureys'in yiğitlerinden ve peygamber efendimizin ilk zevceleri Hz. Hatice'nin kardeşi Nevfel bin-i Kureylet'i, kardeşinin oğlu Zübeyr öldürmüştü.

Esirler arasında peygamber efendimizin amcası Abbas, büyük damadı, Ebu As ve Hz. Ali'nin ağabeyi Akil de vardı.

İslâmlar o geceyi Bedir'de geçirdiler. Hz. Peygamber bir meclis topladı. Esirleri ne yapacaklarına dair müzakere açtılar. Hz. Ömer: “- Bunlar size kötü sözler söylediler, size yalancı dediler, sihirbaz dediler. Yapmadıkları hakaret kalmadı. Ya Resulullah. Bunların oyunlarını vuralım.” Dedi. Hz. Ebu Bekir şöyle söyledi: “- Siz şiddet Peygamberi değil, merhamet Peygamberisiniz. Bunları Medine'ye götürelim. Zenginlerinden fidye alırız. Fuhşaları üç sene çalıştırırız. Yazı yazmasını bilenler üç çocuğa yazı öğretir.” Hz. Peygamber bu fikri kabul ettiler. Bu şekilde de esir öldürülmez kaidesi ilk defa olarak İslâmda ortaya çıkmış oldu.

Medine'ye dönmüşlerdi. Esirler arasında şairler vardı. Hz. Peygamber aleyhinde bir daha şiir söylemeyeceklerine dair söz verdiler ve serbest bırakıldılar.

Hz. Peygamberin büyük kızı Zeynep, kocasını Ebu Ass'ı kurtarmak için bir gerdanlık gönderdi. Hz. Peygamber fidye olarak gönderilen bu gerdanlığı görünce derhal tanıdı. Gerdanlık, Zeynep'in annesi ve Hz. Peygamberin ilk zevceleri, Hz. Hatice'nin idi. Bu anda Hz. Peygamberin gözleri dolmuş ve çok müteessir olmuşlardı.

ORUCUN FARZ OLUŞU

Keza bu Ramazan ayı içerisinde, Hz. Peygamberin Bedir'den Medine'ye dönüşlerinden sonra, Müslümanlara oruç farz olmuştur. Bundan evvel Mekke'de iken, sadece Namaz farz olmuştu.

Müslümanlara Oruc'un farz oluşu Bakare, suresinin 183. Âyetiyle nazil olmuştur. Âyeti kerimenin meali şöyledir: “Ey iman edenler! Üzerinize Oruç farz kılındı. Nasıl ki sizden önce tarihe geçen peygamberlere ve ümmetlerine de farz kılınmıştı. Ey iman edenler: umulur ki oruç tutmakla kötü huylardan, çirkin temayüllerden sakınasınız”.

Hz. HASAN'IN DOĞUMU

Ramazan ayı 625 yılının 15 Şubatında başlamıştı.

Bu Ramazan ayı ortasında Hz. Hasan doğmuştur.

Büyük Bedir Muharebesi dönüşünde Hz. Peygamber efendimiz kıymetli kızları Hz. Fâtıma'yı Hz. Ali'ye vermişlerdi. Evlendikleri vakit Hz. Ali yirmi bir, Hz. Fâtıma da on dokuz yaşlarında idi. Evlenmelerinden evvel Hz. Peygamber efendimiz Hz. Ali'ye: “- Düğün için ne yapacaksın,” diye sormuşlardı. Hz. Ali : “ – iki deve keşeceğini, söylemişti. Fakat Hz. Hamza'nın bu iki deveyi kestirip arkadaşlarına ikram etmesi üzerine düğünlerinde deve kesilmemişti.

Hz. Hasan Medine'de dünyaya gelmiştir. Doğduğu anda Hz. Peygamber efendimize haber verildiğinde tebessüm buyurmuşlar ve çok mes'ut olmuşlardı. Muhabbetle kıymetli kızları Hz. Fâtıma'yı ve Hz. Ali'yi tebrik ettiler. Hz. Hasan bir kundağa sarılıp Peygamber efendimizin kucağına tevdi edildi. Yavruyu şefkatle göğüslerine bastırdı ve: “- Bu yavruya ne isim koyacaksınız, ya Ali?” buyurdular. Hz. Ali: “- Ya Resullallah! Yavrunun ismini HARB ve HAMZA koymak isterdim. Lâkin bu mevzuda siz varken ben hiçbir şey söylemem” dedi...

Bu anda Cebrail geldi. “- Ya Resullullah Cenabı Allah sana ve ehlibeytine selâm söyledi. Musa'ya biraderi Harun ne derece yakın ise Ali de sana o derece yakındır. Çocuğun ismini HASAN koyun, dedi. İşte bu şekilde emri ilâhi ile Hz. Peygamber efendimizin kıymetli torunlarına Hasan ismi verildi.

Hz. Hasan baştan göbeğe kadar Hz. Peygamber efendimize benzerdi. Göbekten ayağa kadar da babası Ali'yi andırırdı.

“ PEYGAMNBERİN POSTUNA KÂFİRLER OTURAMAZ...”

Hicretin 8. yılı, Milâdi 629 yılının 1 Mayısında başlamıştır. 23 Aralıkta da Ramazan ayı başlamıştı. Ramazanın 21. günü İslâmlar Mekke'yi fethetmişlerdir.

Hudeybiyye barış anlaşması gereğince Kureyş ile Müslümanlar 10 yıl sulh içinde kalacaklardı. Ne birbirlerine ve de onların himayesini kabul eden diğer kabilelilere tecavüz etmeyeceklerdi. Fakat bu sulh anlaşmasını bozan bir hâdise vuku oldu:

Kureyş'in himayesinde bulunan Bekir kabilesi, Müslümanların himayesinde olan KHUZAA kâbilesine bir gece baskını yaptı. Mekke eşrafından bir kısmının da iştirak ettiği bu baskında 30 kadar Müslüman öldürüldü.

Bu hâdise sulhu bozdu. Sulhu yeniden tesis etmek için Medine'ye gelen Kureyş'in ve Mekke'nin reisi Ebu Süfyan bin Harp, soğuk karşılandı ve hiçbir şey yapamadı. Hatta bazı müfretler ağır sözlerle kendisine hitap ettiler. Bu arada, Hz. Peygamber'in zevcesi olan, kızı Ümmü Habibe bile kendisine fena muamele etti. Ebu Süfyan bin Harp kızı Ümmü Habibe'nin evinde Hz. Peygamberin her zaman oturdukları postun üzerinde oturmuştu. Bunu gören kızı Ümmü Habibe kendisine: “-Peygamber'in postuna kâfirler oturmaz, oraya oturma...” demişti.

Medine'de aradığını bulamayan Ebu Süfyan bin Harp, Mekke ye döndükten sonra Müslümanlar sefer hazırlığına başladılar. Medine dikiler baştan aşağı silahlандığı gibi, Müslüman olan bütün kabilelere de haber gönderildi. Bu meyanda Mekke'dekilerin bu hazırlıktan haberdar olmaması için tedbirler alındı. Khuzaa kâbilesine, yolları iyi tutması ve kimseyi geçirmemesi emredildi. Ordu yürüyüşe geçti. Hicaz tabilesinin mühim bir kısmı bu orduya asker vermişti. Ordunun miktarı onbin kişiydi. Uzun bir ateşler yakıldı. Bu sırada, ateş yakanların kimler olduğunu anlamak maksadıyla Ebu Süfyan bin Harp teftişe

çıkmişti. Peygamber'in "En son muhacir..." diye tavsif buyurdukları amcası Hz. Abbas, Ebu Süfyan bin Harp'i görüp tanıdı. Ve Hz. Peygamberin çadırına getirildi.

Yarı isteyerek, yarı istemeyerek Müslümanlığı kabul etti e geceyi Hz. Abbas'ın çadırında geçirdi.

İSLÂM ORDUSU MEKKE'Yİ ZAPTETTİ

Ertesi sabah Hz. Peygamber, Ebu Süfyan bin Harp'i Mekke'ye gönderdi. Bin Harp, Mekke Ahalisine şu durumu bildirmeğe memur edilmişti: "KÂBE Haremine ve Ebu Süfyan bin Harp'in evine iltica edenlerle, kendi evlerine kapanıp dışarı çıkmayanlarca ve mallarından emin olabileceklerdir.

Ebu Süfyan bin Harp yukarıdaki hususu Mekkelilere bildirdi. Müslüman Ordusu muhtelif boğazlardan Mekke'ye girdi. Ancak bir boğazda cüû bir muqavemetle karşılaşıldı. Bu muqavemet esnasında beş on Müslüman askeri şehit oldu. İslâm Ordusu nehir gibi Mekke sokaklarından akıyordu.

Hız. Peygamber doğruca Kâbe'nin önüne geldi. Kâbe'nin kapını açtırdı ve ziyaret ette. Gerek Kâbe duvarlarında ve gerekse avlusunda bulunan ne kadar heykel ve put varsa kırdırttı. Bu putlardan bir kısmı yukarıdan aşağıya atılıp kırılınca orada toplanan müşrikler ağlaşıyorlardı. Onların kırılıp parçalanmasıyla başlarına bir belâ geleceğini zannediyorlar ve felâketlerin birbirini takip edeceğine inanıyorlardı. Çünkü müşrikler onlara tapıyorlardı. Keşke ölseydim de bunları görmeseydim, diye sızlananlar da yok değildi. Hele Hz. Bilâl Ezanı Muhammedi'yi okumaya başlayınca büsbütün şaşırıp kaldılar.

Hız. Peygamber, evvel haklarında karar verilmiş olan on bin kişi hariç, bütün Mekkelileri affetti. Bu on beş kişi içerisinde de kişi hariç, bütün 10'u Müslüman olmuş ve kurtulmuşlardı. Hiç kimseye Müslüman olmaları için cebir yapılmadı. Kâbe'deki putların parçalanmasından sonra bir felâket gelmediğin gören halk, evlerinde bulunan putları kendi elleriyle kırdılar. Ebu Süfyan'ın karısı HİNT, putları kendi elleriyle kıranlar arasındaydı.

Hız. Peygamber bütün ahalden biat aldı. Mekke kadınları da başlarında Ebu Süfyan'ın karısı Hint olduğu halde Hz. Peygambere bağlılıklarını bildirdiler.

"KAŞ VE GÖZ İŞARETİ YAPMAK PEYGAMBERLERE YAKIŞMAZ"

Haklarında evvelce ölüm kararı verilip de affedilenler arasında UHUD muharebesinde bir kayanın arkasına saklanarak Hz. Hamza'yı öldüren VAHŞİ de bulunuyordu. Hz. Hamza gibi, İslâm'ın en bahadırını, en babayığidini kahpece öldüren bu adama bütün Müslümanlar kızıyorlar. Fakat Hz. Peygamberin ayaklarına kapanıp yalvarmış ve Müslüman olduğunu söylemişti.

Gene bunlar arasında ABDULLAH İBİNİ SAAD vardı ki evvelce Müslüman olmuştu. Ve Hz. Peygamberin kâtipliğini yapmıştı. Bilâhare Medine'den kaçmış. Mekke ye gitmişti. Mekkelilere, kesi

Kandirdiğini anlatıyor ve aleyhinde propaganda yapıyordu. Hz. Peygamberin yanına getirdi. Bu sırada ise Hz. Peygamber bir konuşma yapıyordu. Orada biraz oturduktan sonra müsaade alarak meclisten ayrıldı. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “- Neye bu mürted’in yanına kadar gelmesine müsaade ettiniz?” buyurdular. Orada bulunan BEŞİR BİN SAAD: “- Ya Resulullah! Huzurunuza gelirken bana bir göz işareti yapsaydınız bir vuruşta başını önünüze düşürürdüm,” dedi. Beşir bin Saad’ın bu cevabı üzerine Hz. Peygamber efendimiz: “- Kaş ve göz işareti yamak Peygamberlere yakışmaz”, buyurdular.

BEN SİZLERE KENDİMİ VERİYORUM...

Hicretin 9. senesinde Ramazan ayı 12 Aralıkta başlamıştı. Bu Ramazan ayı içerisinde Hz. Peygamber, Medine de Müslüman olmak için gelen elçileri kabul etmişlerdi:

Mekke’nin fethinden sonra, KAYSİ AYLAM denilen Şimal Arplarının en büyük şubesinden HEVAZİN kabilesi ve o kabilenin akrabaları olan diğer bazı kabileler Müslümanlar aleyhine hazırladığı başlamışlardı. Hz. Peygamber, 12000 kişilik bir kuvvetle bunların üzerine doğru yürüyüşe çıktı. Bu kuvvetin 2000’i Mekke’nin fethi ile Müslümanlığı kabul eden Mekkelilerdi. Huneyn yakut Evtas mevkiinde İslâm Ordusu âni bir pusuya düşürülmüştü. Fakat Hz. Peygamberin metaneti sayesinde dağılmaya başlayan ruzla Hevazinlileri mağlup ettiler. Bundan sonra İslâmlar CAARANE’ye geldiler ve Hevazinlilerden alınan ganimetleri aralarında taksim ettiler. Hz. Peygamber bütün ganimetleri yeni Müslüman olanlara vermişti. Hatta bazılarına 100’er deve vermişti. Ensar’a bu ganimetten hiçbir şey verilmedi. Hz. Peygamberin Ensara hitaben: Ben sizlere kendimi veriyorum... demeleri orada bulunanları çok mütehassis etmiş v Ensar’ı ağılatmıştı.

İslâmlar Hevazinlileri mağlup ettikten sonra Taif’e gidip kuşatmışlar, mancınıklarla dövüşmüşler, fakat Taif’i alamamışlardı. İşte bu Ramazan ayında Hevazin ve Taif elçileri aralarında şairler olduğu halde Medine ye gelmişler ve Hz. Peygamberi ve İslâmiyeti metheden şiirler söylemişlerdi. Esir olarak İslâmların elinde bulunan kadınların ve askerlerin iadesini istemişlerdir. Hz. Peygamber Efendimiz elçilerin arzularını kabul etmiş ve esirleri iade ettirmişlerdi.

HAZRETİ FÂTİMA’NIN VEFATI

Hicretin on birinci senesi 632 Milâd senesinin 29 Martında başlar. Ramazan ayı ise 20 Ekimde başlamıştı. Ramazan ayının 3. günü Hz. Peygamber Efendimizin en küçük kızı ve Hz. Ali’nin zevcesi Hz. Fâtıma Mekke’de Hz. Haticeül Kübra’nın evinde dünyaya gelmiştir. Hz. Peygamber Efendimiz Hz. Hatice ile izdivaçlarında bu eve içgüveyi girmişlerdi. Büyük Bedir Muharebesinden sonra Hz. Ali ile

izdivaç etmiş ve beş çocuk dünyaya getirmiştir: Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Muhassen, Hz. Zeynep ve Hz. Ümmüğülsüm. Hz. Muhassen (ki bazı kıtaplara Muhsin diye geçmiştir.) yedi yaşında iken vefat etmiştir.

Pederleri Hz. Peygamber Efendimizin irtihalinden sonra Hz. Fâtıma bütün donya işlerinden elin çekmişti. Sevgili pederinin hasretine dayanamıyor, durmadan ağlıyor ve yüzünü gözyaşlarıyla suluyordu. Hz. Ali kıymetli zevcesinin bu durumundan endişe ediyor ve çok üzülyordu. Kendisini teselli etmek için gayret gösteriyor, fakat bir türlü içinde bulunduğu ıstıraptan onu ayıramıyordu. Nitekim Hz. Ali'nin korktuğu feci günler gelip çatmıştı. Hz. Fâtıma yatağa düşmüştü. Hz. Peygamber Efendimizin irtihallerinden kısa bir müddet sonra Ramazan ayının üçüncü günü hayata gözlerini yummuştu.

Hz. Fâtıma'nın vefatına müteallik iki rivayet vardır. Bunlardan biri: Hz. Fâtıma'nın vefatından evvel kendisini, Hz. Ebu Bekir'in hanımı Esmâ Binti Ümeys'in yıkamasını vasiyet etmesidir. Esmâ Binti Ümeys, Hz. Fâtıma'yı yıkamış. Hz. Ali veya Hz. Ebu Bekir namazını kıldırıştır. Diğer rivayet de şudur: Yatağından kalkmış, yıkanmış elbisesini değiştirmiştir. Yüzü kibleye müteveccih bir şekilde yatağına yatmış ve sağ elini yastığının altına koymuştur. Yanında bulunanlara " Ben şimdi ebedi âleme göçeceğim, beni kimse yıkamasın" demiş ve 29 yaşında olarak teslimi ruh etmiştir.

Hz. Fâtıma'nın cenazesinde bütün Ensari kıram hazır bulunmuştur. Medine deki meşhur BAKİ mezarlığına defnolunmuştur. Hz. Ali ile Hz. Fazl İbni Abbas, Hz. Fâtıma'nın n'şını kabre indirmişlerdir.

MISIR'IN ZAPTI

Hicretin 19. senesinde Ramazanın 22. günü, Mısır'da İslâmların yeni kurduğu Fustat (eski Kahire) şehrinde Mısır valisi ve fatihi AMR ibni ASS, cuma namazını kıldırırken Koft'ların hücumuna maruz kalmıştır. Koft'ların Müslümanlara hücum etmelerinin sebebi şudur:

Mısır, Bizans imparatorluğu tarafından idare ediliyordu. Merkezi İskenderiye idi. Koft'lar, Hıristiyan Araplar olup Yakubi mezhebindendi. Buna mukabil Bizans Ortodoks olduğu için Koft'lara çok baskı yapıyorlardı. Kendilerinin inançlarını kabul ettirmek için cebir kullanıyorlardı. Bu yüzden Koft'lar bunlardan nefret ediyorlardı.

Amr ibni Ass yedi Bizans ordusunu yenerek Mısır'ı zapt etti. Koft'lar, Müslümanların Mısır'a girişlerin çok memnun olmuştu. Çünkü Müslümanların Yahudi mezhebinden olduklarını zannediyorlardı. Bakıldılar ki ayrı bir ibadet tarzları var ve ayrı mâbet yapıyorlar. Gelenlerin Hıristiyan dahi olmadıklarını anladılar. Zira Müslümanlar, Allahın oğlu olmaz, diyorlar ve Hz. İsa'yı peygamber olarak kabul ediyorlardı. Fakat Ortodokslar gibi, Müslümanlar ahaliye taziyik etmemişler, bilakis gayet nazik davranmışlardı.

İşkenderiye’de oturan Koft’ların patrikleri ve bazı dindarlar halkı Müslümanlar aleyhine teşviğe başlamışlardır. İşte Hicretin 19. senesinde Ramazanın 22. günü Amr ibni Ass Cuma namazını kıldırırken Koft’lar 4000 silahlı ile Müslümanlara camide hücum etmişlerdir. Müslümanlar hücumu maruz kaldıklarında ikinci rekâtı kılıyorlardı. Derhal Koft’lara mukabele etmişler ve çil yavrusu gibi dağılmışlardır.

MEDİNELİLERİN DEVLET İŞLERİNDEN UZAKLAŞTIRILMASI

Hicretin 36. senesi Ramazan ayı içerisinde Mısrıda, Hz. Ali taraftarlarından Muhammed bin Ebu Huzeyfe ile Hz. Osman taraftarlarından Muaviye bin Hadiç muharebe etmişlerdir. Müslümanların birbirleriyle çarpışmasının sebebi şudur:

Hz. Osman’ın hilâfetine ikinci senesinden itibaren bütün umum valiliklerin dununda bulunan mevkiiler Kureys eşrafından ve bilhassa kendisinin de mensup olduğu Ümeyye ailesi eşrafına verilmişti. Keza, Ensar, yani Medineliler devlet işlerinden uzaklaştırılmışlardı. Bu vaziyet Müslümanlığın hakikî kurucusu olan Hz. Peygamber’in eski v sadık arkadaşlarını gücendirmişti. Hele, Abdullah ibni Saad gibi lekeleli bir şahsın Mısır Valiliğine tâyin edilmesi, herkesi halifeden soğutmaya kâfi bir sebepti. Bu valinin Şimali Afrika serflerinde elde ettiği muvaffakiyet ve Tunusa kadar gidip orada SÜBEYTİLÂ muharebesinde Bizans Ordusunu mahvetmesi bile kimsenin nazarında kıymet ifade etmiyordu. Bunlardan sonra da bzzat imparator KONSTANS’ın kumanda ettiği büyük Bizans donanmasını Antalya açıklarında perişan etmesi, gene onun itibarını düzeltmemişti. Bu deniz gazâsına Muhammed bin Ebu Bekir de iştirak etmiştir. Hz. Alin’in üvey oğlu idi. Hz. Ebu Bekir’in vefatından sonra Hz. Ali, Esma binti Ümeys ile evlenmiş ve Muhammed bin Ebu Bekir’i büyütüp yetiştirmiştir. Bu gazâdan dönerken Abdullah ibni Saad ile Muhammed bin Ebu Bekir arasında münakaşa olmuş ve bu münakaşa ikisini de birbirinden son derece nefret ettirmişti. Muhammed bin Ebu Bekir Fustat şehrine yerleşmiş ve valî aleyhinde propaganda yapmaya başlamıştı.

Abdullah ibni Saad camide hutbe okurken, Muhammed bin Ebu Bekir ayağa kalkarak itiraz ediyor ve mürettep hâdiselerle onun sözlerini kestirmeye gayret sarf ediyordu. Keza valiyi küçük düşürmek ve tezyif etmek için elinden gelen her şeyi yapmaktaydı. Muhammed bin Ebu Bekire ikinci bir Muhammed daha iltihak etmiştir. Bu Muhammed, Bekir Muharebesinde düelloda ölen Mekke’nin ve bütün Kureys’in reisi Ümeyye ailesinin başı bulunan Utbe bin Rebia’nın torunu olan Muhammed bin Ebu Huzeyfe idi.

Kureys reisinin, yani Utbe bin Rebia’nın oğlu Huzeyfe, babasının, amcasının ve diğer kardeşlerinin zıddına olarak ilk Müslümanlardan birisi olmuştu. Mekke’den Medine’ye hicret etmiş ve Hz. Peygamber efendimizin bütün gazâlarına iştirak etmiştir. Hz. Peygamberleden MÜSEYLİME’ye karşı gönderilen

halit ibni Velit ordusuna iştirak etmiş ve YEMAME'de AKRİBA muharebesinde şehit olmuştur. Onun yetim oğlu işte bu Muhammed bin Ebu Huzeyfe'dir.

Muhammed bin Ebu Huzeyfe'yi Hz. Osman büyütüp yetiştirmişti. Fakaz, Hz. Osman'ın halife olmasından sonra diğer Ümeyye gençlerine büyük vazifeler verilirken, Muhammed bin Ebu Huzeyfe'ye hiçbir vazife verilmemişti. Bu vaziyetin çok müteessir olmuş ve Afrika'da, Abdullah ibni Saad'ın yanında gazâlara iştirak ettikten sonra Medine'ye dönmemişti. Mısıra yerleşerek Muhammed bin Ebu Bekir'le işbirliği yapmış ve yakından tanıdığı eski velinimetini Hz. Osman'ın aleyhinde propagandaya başlamıştır.

HÂZRETİ OSMAN ALEYHTARLIĞI

Hz. Osman aleyhtarlığı, aynı zamanda, İslâmların büyük ordugâhlarından biri olan Kûfede de başlar. Kadisiye muharebesinde ve İran başkenti Medayin'in zaptında büyük rol oynayan Hâşim bini Utbe bini Ebu Vakkas kendisine bir mevki verilmemesinden dolayı muhalefete başlamıştı. Kendisi, eski şark orduları başkumandanı, Kadisiye muharebesi galibi ve İran fatihi Saad bin Ebu Vakkas'ın yeğeniydi.

Gayri memnunlarla birleşerek Kûfe valisi Said bin Ass; Ulu Mescitte hutbe okurken alenen tenkide başladılar. Gitgide dillerini halifeye kadar uzatmışlardı.

Diğer bir büyük İslâm ordugâhı olan Basra'da da aynı şekilde cereyanlar başladı. Gayri memnun Arap reislerinin arasında başlayan bu muhalefetin asıl başlıcası Hz. Peygamberin şehrinde yani Medine'de oluyordu.

Hz. Osman zamanında işten uzaklaştırılmış olan Ensar, birkaç kişi müstesna, halifenin aleyhindeydi. Sadece Suriye ordugâhları yani Dimişk, Humus, Taberiye ve Remle ordugâhları hem valilerinden hem de halifeden şikâyetçi değildiler.

Arap cemiyetinde olan bu vaziyete mukabil, o zaman Mevali denilen azatlılara ve yeni Müslüman olmuş Irak, Suriye ve İran halkına gelince:

Bunlar o zamanın Arapları gibi iptidai değildiler. Asûr, Babil, eski İran ve Yunan gibi bütün eski medeniyetleri görmüş ve buralardaki devlet, millet ve cemiyet telâkkilerini tecrübe ederek yakından tanımış münevver kavimlerdi. Bunların bir kısmı eski Mısır Firavunlarını, Babil ve Asûr imparatorlarını, mâbut olarak yan yeryüzünde yaşatan Tanrı hükümdar olarak tanıyorlardı. Allah'ın vekili olan v insanlara mutlak hâkim olan hükümdarlık telâkkisinden başka diğer bir idarenin olmayacağına kaniydiler.

ABDULLAH İBNI SAAD'İN AZLI

Bu yeni Müslümanlar o zamanki İslâmın hükümet şekli olan intihaplı veya vasiyetli rejimi bir türlü anlayamıyorlardı. Onlara nazaran devlet Mabut ve Tanrı hakkı idi. Ve onun tarafından bir sülaleye

verilirdi. Onlar için bu ilahi hak Hz. Peygamber efendimize verilmiştir. Binaenaleyh Hz. Peygamberin vefatından sonra erkek çocuğu olmadığından, kızı Fatîma'nın, erkek çocuklarına Hz. Hasana ve Hz. Hüseyin'e geçecektir. Onlar küçük olduklarından, babaları ve Hz. Peygamberin amcasının oğlu olan Hz. Ali'nin Hz. Peygamberin yerine halife olması lazımdı.

Muhtelif ordugâhlardaki muhalifler Hz. Osman'ı devirmek isteyen gurupları birbirleriyle haberleştiler. Ve anlaşarak Medine'ye yürüyüp Hz. Osman'ı yola getirmeyi veya hal'etmeyi kararlaştırdılar. Mısırda Muhammed bin Ebu Bekir muhaliflerin başına geçti. Mısır eşrafından Abdurrahman İbni üdeys Belevi'nin idaresi altında hac izni alarak yola çıktılar. Bunların hepside Medine'ye yaklaştılar, fakat şehre girmediler. Büyük sahabelere, bilhassa Hz. Ali, Talha, Zübeyür ve Saad İbni Vakıf'a haber gönderdiler. Bunlar şehrin dışına çıkarak ihtilalcilerle konuştular. Hz. Osman 'ın Mısır valisi Abdullah İbni Sadi azletmesini istediler. Müzakereler bitince sahabeler Hz. Osman'ın yanına döndüler. Hz. Osman, Mısır Valiliğine Muhammed bin Ebu Bekir'i tayin etti.

Bunun üzerine Muhammed bin Ebu Bekir ve arkadaşları Mısra doğru yola koyuldular.

HAZRETİ OSMANIN KATLİ

Yolda hızla giden bir hecin devesi gördüler, üstünde bir adam vardı. Bu durumdan şüphelenerek devenin arkasından takibe koyuldular. Ve nihayet deveye yetişmeye muvaffak oldular. İşte o zaman devenin üstündeki adamın Hz. Osman'ın kölesi olduğu meydana çıktı. Kölenin üstü arandığında Mısır Valisi Abdullah İbni Saad 'a hitaben yazılmış bir mektup buldular. Bu mektupta Muhammed bin Ebu Bekir ve arkadaşlarının Mısır'a geldiklerinde tevkif edilerek boyunlarının vurulması yazılıydı. Altında da Hz. Osman'ın mühürü vardı. Bunun üzerine Medine'ye geri döndüler. Bu mektubu Hz. Osman'ın kâtibi Mervan'ın yazdığını anladılar. Mervan'ın yazdığını anladılar. Mervan'ın kendilerine teslim edilmesini istediler. Hz. Osman buna razı olmadı. Kendisine iltica eden bir insanı asla vermeyeceğini bildirdi. Bu vaziyet karşısında durum büsbütün karışmış ve Hz. Osman evinde Kuran okurken katledilmişti.

Hz. Osman'ın katlinden sonra Hz. Ali dördüncü İslam halifesi oldu. Hz. Ali, saad ibni Ubade'nin oğlu Kays'ı Mısra vali tayin etti. Kays, Mısra giderek vazifesine başladı. Gayet zeki bir adam olduğundan Mısır'ı çok iyi idare ediyordu. Fakat SEK'ÜN kabilesinin reisi MUAVİYE BİN HADİÇ'in başkanlığı altında bir muhalefet gurubu ortaya çıktı. Bunlar Hz. Ali'ye biat etmiyorlar ve Hz. Osman'ın katillerinin cezalandırılmasını istiyorlardı. KİNANE kabilesinin şubeleri de Muaviye bin Hadiç'in etrafında toplanmıştı. Kays azlından sonra Mısır'ın bir kısmını idare eden Muhammed bin Edbu Huzeyfe ile Muaviye bin Hadiç çarpışmışlardır. Bu çarpışmada Muhammed bin Ebu Huzeyfe mağlup olmuştur.

MISIRDA ÇIKAN İSYAN

Hicretin otuz yedinci senesi 657 Milâd senesinin on dokuz haziranında başlar. Bu senenin Ramazan ayı ise on şubatta başlamıştı. Bu ramazan ayı içerisinde Hz. Ali'nin Mısra yeni Vali tayin ettiği MUHAMMED BİN EBU BEKİR mısra gitmiş ve vazifesine başlamıştı.

Mısır'ın Müslümanlar tarafından zaptından sonra bazı Arap kabileleri mısra yerleşmişler ve oranın ilk İslam ahalisini tesis etmişlerdi. Bu ilk yerleşen kabileler şunlardır; KUDAA Araplarının BELİY NEHT CERME kabileleriyle CÜHEYNE kabilesinden bazı kollar;

Kureyş'in de mensup olduğu KİNAYE Araplarından bazı batınlar; KİNDE Araplarının bir şubesi olan KESKUN kabilesinden bazı batınlarla KHAVLAN ve HEMDAN Araplarından birçok şubeler ve hatta yemen ahalisinin en büyük kısmını teşkil eden HİMYER Araplarından birçok guruplar.

Hz. Ali halife olduktan sonra Saad İbni Ubade'nin oğlu Kays'ı Mısra Vali tayin etmişti. Fakat mısra yerleşen Araplardan SEKÜN kabilesi ve KİNAYE kabilesinin şubeleri biat etmişlerdi. Kays'ın azlinden sonra Muhammed bin Ebu Bekir Mısır Valisi olmuştu.

Muhammed bin Ebu Bekir, biad etmeyenlerin aleyhte yaptıkları propagandaya nihayet vermek istedi. Ve onları cezalandırmaya karar verdi. Bunun üzerine dâhilde bir isyan çıktı. Muaviye, Amr İbni ass kumandasında bir kuvvet gönderdi. Muhammed bin Ebu Bekir, fushattan çıkarak Amr ibni Ass ibni Ass kuvvetleriyle çarpışmaya gitti. Yanında Muhammed bin Ebu Huzeyfe de vardı. Çarpışma sonunda Muhammed bin Ebu Bekir mağlup oldu ve öldü. Muhammed bin Ebu Huzeyfe de kaçarken yakalandı ve Muafiyenin emri ile öldürüldü.

HAZRETİ ALİ'YE SUİKAST

Hicretin kırkinci senesi, 660 Milâd sensinin on yedi Mayıs'ında başlar. Ramazan ayı ise 661 Milâd senesinin 8 Ocak'ında başlamıştı. Ramazanın 15. günü Kûe'de Hz. Ali sabah namazını kaldırmak üzere Mescide girerken Abdurrahman bin Mülcem'in suikastına uğramış ve iki gün sonra vefat etmiştir.

Dört buçuk sene kadar hilâfet süren Hz. Ali'ye karşı bir muhalefet meydana gelmişti. Bunların bir kısmı Muaviye'nin başkanlığında ve etrafında toplanmışlardı. Hazreti Peygamber efendimizin zamanlarından kalan sahabeler, Mekke ve Medine ahalisi, cereyan eden hâdiselere teessürle ve ıstırapla bakmaktaydılar. Bunlardan başka mutaassıp bir gurup vardı. Bunlar, SİFFEYN muharebesi neticesinde kabul edilen muahedenin icabı olarak, iki taraf arasında mevcut ihtilâfın, birer hakeme havale edilmesini istiyorlardı. Bunlara göre; yapılanlar, yalnız bir hata ve günahın ibaret olmayıp, Kur'anı Kerim'in sarahatine mugayirdi. İki taraf da tecdidi iman etmek zaruretiyleydiler. Aksi takdirde bunlara karşı cihat

farz olur ve kadınlarıyla malları alınabilirdi. B mutaassıp gurup, kendilerine ŞÂRİ, yani kendilerini Allah'a satan insanlar adına veriyorlardı. Fakat diğer İslâmlar bunlara, cemaatten ayırdıkları için, HARİCİ adını vermişlerdi.

Haricilerin bir kısmı ordugâhlara, yani şehirlere girmemişler, çeteler teşkil ederek faaliyete geçmişlerdi. Hz. Ali bunları ıslah etmek için çok çalışmıştı. Onlar bir türlü yola gelmemişler ve hatta Hz. Ali gibi İslâmiyet'in muhterem bir şahsiyetine, tecdidi iman et, demek gibi küstahlıkta bulunmuşlardı. Bu ihtilâlcı gurup birkaç bin kişiydi ve NEHRİVAN civarında toplanmışlardı.

Hz. Ali, bütün Kûfe'yi silâhlendirerek Haricilerin üzerlerine yürüdü ve muhasara etti. Mukavemet edenlerle aralarında çarpışma oldu. Bunların bir kısmı daha evvel Nehrivan'dan ayrılmıştı ve şehirlerde de dehşetli taraftarları vardı.

Bunlardan üç tanesi bir araya geldiler. Bunlardan biri: Kûfe'nin MURAD kabilesine mensup ABDURRAHMAN BİN MÜLCEM adlı kimseydi... ki vaktiyle Hz. Ali'den çok iyilik görmüştü. Cüsü; bir rivayete göre AMR İBİNİ BEKİR TEMİNİ veya diğer bir rivayete göre VERDAN adlı azaldıydı. Bir araya gelen bu üç Kûfeli, Mısır Valisi Amr İbni Ass'ı, Muaviye'yi ve Hz. Ali'yi öldürmeye karar vermişlerdi. Mısır Valisi Amr ibni Ass'ı, Amr ibni Bekir, Muaviye'yi Berk bin Abdullah ve Hz. Ali'yi de Abdurrahman Bin Mülcem vuracaktı. Suikastı aynı günde ve sabah namazında yapacaklardı.

Bunlar kılıçlarını zehirlemeye başladılar. Berk bin Abdllah DIMİŞK'a Amr İbni Bekir FUSTAT'a ve Abdurrahman Bin Mülcem de Kûfe'ye geldiler. Abdurrahman Bin Mülcem bu meşum fikrini bazılarına açtı. Birçokları, böyle şeye biz karışmayız, hele Hz. Ali gibi Hz. Peygamber Efendimizin en yakınına v en sevdiğine bunu yapamayız, dediler. Fakat kendisi gibi kötü niyette olan iki kişi bulup onlardan yardım va'di almıştı.

Bu iki kişiden başka KİTAM isimde güzel bir kadın bulmuştu. Bu kadının babası ve kardeşleri Nehrivan'da öldüğü için onların intikamını almak istiyordu. Abdurrahman Bin Mülcem bu kadına âşık olmuş ve evlenme teklifinde bulunmuştu.

HAZRETİ ALİ'NİN VEFATI

Kıtam ismindeki bu kadın, kendisine mehir vermek, köle vermek ve Hz. Ali'yi öldürmek şartı ile Abdurrahman Bin Mülcem'le evlenmeyi kabul etmişti. Abdurrahman bin Mülcem'in bu şartları kabul etmesi üzerine nikâhlanmışlardı.

Kendisine yardım va'deden iki arkadaşı ile beraber, Ramazanın on beşinci günü sabah namazından evvel mescidin kapısında beklediler. Ortalık daha aydınlanmamıştı. Namazdan çok evvel Mescide gelmek ve yüksek sesle herkeşi namaza davet etmek Hz. Ali'nin âdetiydi. Hz. Ali, Kasır'dan çıkarak Ulucami Kasır kapısından içeri girdi ve SALA diye bağırmaya başladı. O esnada Abdurrahman bin Mülcem'in arkadaşı

olan Şebib Eşcai adlı harici Hz. Ali'nin arkasından bir kılıç salladıysa da duvara çarptığından isabet etmedi. Fakat Abdurrahman bin Mülcem'in salladığı kılıç başına isabet ederek Hz. Ali'yi yere düşürdü. Toplanan cemaatte büyük bir heyecan başlamıştı. Derhal ikisini de yakaladılar. Ve Abdurrahman Bin Mülcem'i hapsedtiler. Şebip, yakalayanlar tarafından öldürüldü. Hz. Ali'yi Kásra götürdüler. Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i yanına çağırıldı. Onlara son nasihatlarını verdi. "Şayet ben ölürsem katili kısas ediniz. Fakat Osman için yapıldığı gibi, benim içinde kan davasında bulunmayınız. İslâmiyet içerisinde bir fesat mevzu çıkmazın" dedi.

Kılıç zehirli olduğundan ve yaranında tesiriyle tedavi etmek kabîl olmadı. Bütün ihtihamlara rağmen, iki gün sonra ebedî hayata intikal etti. Hz. Ali'nin vefatıyla İslâmlar büyük bir kederde bürünmüşlerdi. Küfe'de, Kasırla Mescid arasında, Kasrın geniş avlusuna, evlatlarının nezareti altında geceleyin defnolundu.

HAZRETİ ALİ'NİN KABRİ

Muaviye'yi öldürmek üzere üzere DIMİŞK'a giden BERK BİN ABDULLAH kararlaştırılan günde, yani Ramazan ayının on beşinci günü sabah namazında safların arasında oturuyordu. Muviye daima etrafında muhafız bulundurduğundan yanına yanaşmak kabîl olmamıştı. Fakat muaviye mihrapta sabah namaz kıldırırken birdenbire safların arasından geçerek bir kılıç salladı. Karanlık olduğu için iyice görememiş, sadece kağçasından yaralanmıştı. Muaviye'nin etrafındaki muhafızlar derhal Berk Bin Abdullah'ı yakalamışlar ve diğer teşebbüslere de muttali olmuşlardır. Bilahare Berk Bin Abdullah öldürülmüştür.

Hz. Ali'nin kabri hakkında bazı rivayetler vardır:

Bir rivayete göre Hz. Ali'nin cesedi bir sandukaya konulmuş ve NECİD'e gönderilmiştir. Orada bir tepeye defnolunmuştur. İkinci bir rivayete göre Hz. Ali'nin cesedi oğulları tarafından bir tabuta konularak MEDİNE'ye getirilmiş ve BAKİ mezarlığında Hz. Fatima'nın yanına defnolunmuştur. Üçüncü rivayete nazaran NECEF'te medfundur. Muhteşem bir türbe yapılmıştır ve bu türbenin etrafında da büyük bir şehir (NECEF ŞEHİRİ) meydana gelmiştir. Diğerbaşka bir rivayete göre de Hz. Ali HORASAN'da BELH civarında medfundur. Ve orada MEZARİ ŞERİF diye bir şehir meydana gelmiştir.

Yine horasanda MEVRU şehrinde sultan ŞAHRUK zamanında yaptırılmış olan Hz. Ali'nin bir türbesi vardır ve bu türbe de gayet muhteşemdir. Semerkant da Hz. Ali'nin türbesi mevcuttur.

AMR İBNI ASS'IN VEFATI

Hicretin 43. senesi, 66315 Nisan'ında başlar. Bu senenin Ramazan ayı ise 7 Aralık'ta başlamıştı. Ramazanın otuzuncu günü Mısır fatihi ve valisi AMR İBNI ASS vefat etmiştir.

Amr İbni Ass, Kureyş batnını vücuda getiren on iki büyük aşiret, yani (büyük aile) den biri olan SEHM kısmına mensuptur. Bu büyük aile, CMAH ailesiyle birlikte daha sonradan Kâbe etrafına yerleşen ve Mekke'nin büyük bir mahallesini meydana getiren bir cemaatti. Bir zamanlar bu ailenin reislerinden KAYS İBNI ADİ Mekke sitesinin amiri olacak vaziyete gelmişti. Amr İbni Ass'in babası ASS BİNİ VAİL Mekke'nin birinci derecedeki şeflerinden biriydi. Ve aynı zamanda bu ailenin de reisiydi. Bütün Mekke reisleri gibi Ass Bini Vail de içtimai büyük bir inkılâp yapan yani insanlar arasına müsavat getiren, adaleti ebedi bir gaye ittihaz eden, eski aşiret ve kabile itikatlarını kaldırarak büyük bir insanîyet davası ve tek ilah fikrin ortaya atan İslam dinine karşı muhalefet edenlerin başında bulunuyordu. Buna mukabil oğlu HİŞAM İslam dinini kabul etmiş ve Hz. Peygamber'in sevgili müritleri arasına girmişti.

Ass Bini Vail, İslâmlara düşman olmasına rağmen, Hz. Peygambere suikast yapmaya gönderildiği halde İslâm dinin kabul edip sahabeler arasına giren Hz. Ömer'in hayatını tehlikeden kurtarmak suretiyle, Müslümanlığa bilvesile büyük bir hizmette bulunmuştur.

Hız. Ömer'in babası Khattab ile Ass İbni Vail yeminli arkadaşlıklar. Hz. Ömer'in Müslüman olduğunu duyan Kureyş reisleri, ayak takımını teşvik ederek, evinin etrafını sardılar. Maqsatları Hz. Ömer dışarı çıkar çıkmaz taş ve sopalarla hücum ettirip, öldürmekti.

Hız. Ömer evinden dışarı çıkamamıştı. Bunu duyan Ass bini Vail bütün aşiretini ve oğullarını etrafına topladı, hepsini silahlandırdı ve kendisi de kızıl bir deveye binerek Hz. Ömer'i muhafazasına aldığı bildirdi ve onları dağıttı. Ass bini VAİL, Hz. Peygamberin hicretinden biraz sonra Mekke'de öldü. Ve ailesinin reisliği de Amr İbni Ass'a geçti. Amr İbni Ass, Hz. Peygambere karşı, Mekkelilerin bütün seferlerine ailesinin başında olarak iştirak etti. Hudeybiye sülhundan ve bir rivayete göre, sülhtan bir sene sonra vukua gelen Hz. Peygamber'in ÖMRİ'sini müteakıf, Halit İbni Velit ile birlikte birdenbire Medine'ye gelerek Müslüman olmuştu. Amr İbni Ass bu hususu şöyle nakletmiştir:

Roma imparatoru Kayzer, İran Şahını mağlûp edip Mısırı Anadolu'yu, Suriye'yi ve Kafkasya'nın cenubunu geri aldıktan sonra Kudüs'e gelmişti. Ben, merkezi Busrâ şehri olan Arap Gassan Emirinin yanına gitmek ve onun vasıtasıyla Kayzer'in hizmetine girmek istiyordum. Bu fikrimi Halit İbni Velit'e açtım. Şiddetle reddetti ve beni izzetinefissizlik ve haysiyetsizlikle itham etti. Medine'ye, Hz. Peygamberin yanına gidelim, İslâm dinini kabul edelim... dedi. Ben: "Fakat biz O'nun aleyhinde çok hareket ettik ve çok fena sözler söyledik" dedim. Halit İbni Velit cevap olarak; Hz. Peygamber, İslâm dinini kabul eden herkesi affeder, eski yaptıklarını siler ve unuttur... dedi... Bu şekilde Medine'ye gitmeye karar verdik, Kureyş eşrafından Abid Eldar kabilesi reisi Osman İbni Talha da bizimle beraber gitmek istedi. Üçümüz de

atlarımıza bindik ve Medine'ye geldik, Bizi, Ensar reisi Saad ibni Ubade'nin oğlu Kays'ın evine misafir ettiler.

Sabaha karşı gusledip abdest aldık, Sabah namazını mescidi şerif'te Hz. Peygamber kıldırdı. Biz yeni Müslüman olduğumuz için en geride kıldık, Namaz bittikten sonra Hz. Peygamber oturdu ve yüzünü sahabelere çevirdi. Eliyle işaret ederek bizi yanına çağırды.

Varıp Kelime-i Şahadet getirdik ve Hz. Peygambere biat ettik, Hz. Peygamber çok memnun oldu ve bize dua etti. Halit ibni Velit geriye çekildikten sonra ben, Hz. Peygamberin dizinden ayrılmadım ve taciz edecek kadar mütemadiyen yaklaştım. Nihayet, diğer sahabelerin işaretleriyle geriye çekildim.

Amr ibni Ass'ın bu şekilde Müslüman oluşundan sonra Hz. Peygamber onu ZATEL SELASİL gazasına memur etti. Bu sefere giderken Amr ibni ASS'ın kılıcını bizzat Hz. Peygamber kuşatmıştı ve tuhaftır ki en büyük sahabeler bile b gazaya onun mahiyetinde iştirak etmişlerdi. Bundan dolayıdır Amr ibni Ass ilk Müslüman olan sahabelere "Hanginizin kılıcını Hz. Peygamber efendimiz kuşattı" der ve bununla övünürdü. Hz. Peygamber onu, Umman Melikine, İslâmlığı kabule davet etmek için gönderdi. Amr ibni Ass oraya gitti ve Melike İslâmlığı kabul ettirdi. Fakat ummanda iken Hz. Peygamber Efendimizin vefat haberini aldı ve Necid yolunu takip ederek Medine'ye geldi.

Yolda bir çok kabilelerin İslâmiyetken ayrılmakta olduğunu, bilhassa zekat vermek istemediklerini görmüş ve reisleriyle görüşerek onları yola getirmişti.

Medine'ye geldikten sonra, onu pek ziyade seven Hz. Ömer, kendisini ziyaretle hoş geldin demişti.

Amr ibni Ass, Ummandaki EZD'lerin, Bahreyn'deki ABDÜLKAYS'lerin, Yemame'deki HANİFE'lerin, Necid'eği Tay'lerin ve TEMİH'lerin, Necid'in garbındaki ESED'lerin ve diğer kabile ve reislerinin temayülllerini anlattı.

ALLAH'IN KILICI VE ALLAH'IN OKU

Hz. Ebubekir, Hicaz'la Suriye arasında bulunan KİHUBAA Araplarını yola getirmeye Amr İbni Ass'i memur etti. Keza yoldan çıkmış veya yalancı peygamberlere inananları tedip etmeye de Halit İbni Velid ile Halit İbni Said'i memur etmişti.

Bilâlhare Halit İbni Velit İran Cephesine, Halit İbni Said de Bizans cephesine tâyin edilmişti. Bu durum karşısında Amr İbni Ass, Hz. Ebubekir'e müracaat ederek: "Halit İbni Velit Allahın'ın kılıcı ise ben de Allah'ın okuyum." dedi. Hz. Ebubekir de KİHUZAA Araplarından toplayacağı kuvvetlerle onu Filistin'e yürümeye memur etti. Amr İbni Ass kuvvetlerini toplayarak taarruza geçti. Gazze'deki Roma Lejyonunu bozguna uğrattı ve kumandanını da esir aldı. Bundan sonra, YERMUK muharebesinde başkumandan olan Halit İbni Velit'in sol kanat kumandanlığını, FAHL ve MERÇ EL SUFFER muharebelerinde de yine

aynı vazifeyi yapmıştı. Bilâhare Filistin'de teşkil edilen REMLE ordu kumandanlığına ve Filistin valiliğine getirildi. Hz. Ömer Mısır'ı fethe Amr İbni Ass'ı gönderdi. Amr, yedi Bizans ordusunu yenerek Mısır'ı zapt etti. Hz. Osman'ın hilafeti zamanında Haricilerden üç kişi Hz. ALİ'Yİ, Muaviyeyi ve Amr İbni Ass'ı ortadan kaldırmaya karar vermişlerdi. Amr İbni BEKİR, Fustat'a Amr İbni Ass'ı öldürmeğe gelmişti. Suikastı üçü de aynı günde sabah namazında yapacaklardı. Amr İbni Ass'ın hastalığından namaza gelmemiş, sahabelerden KHARİCE adlı bir zatı namaza vekil bırakmıştı. Kharice suikastta ölmüş ve Amr İbni Bekir yakalanmıştı. Yakalandığı zaman: "Ben Amr İbni Ass'ı öldürmek istedim, Allah Kharice'yi öldürdü" demiştir. Amr İbni Ass, Mısır valisi iken hastalanmış ve 90 yaşında vefat etmiştir. Fustatta MUKADDEM dağına defnolmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBULUN KURULUŞU

Evvvela Bizans İmparatorluğunun son zamanlarında ki İstanbul un durumunu gözden geçirelim:

Şehri çeviren Anadolu ve Rumeli sahilleri tamamen Türklerin eline geçmişti. Diğer taraftan, Galata, Cenevizlerin elinde bulunuyordu. Bu durum, büyük bir müdahale merkezi olan şehrin iktisadi ehemmiyetini kaybetmesine sebep olmuştu. Sadece Akdeniz ve Karadeniz arasında çalışan gemilerin uğrak yeri halindeydi. Bu vaziyet karşısında İstanbul küçülmüştü. Şehrin nüfusu 100 ila 150 bin arasındaydı. Nüfusun daha az olma ihtimali kabul edilse Bizans eserlerinin bakımsızlıktan kendi kendine yıkılması icap ederdi. Hâlbuki bize intikal eden eserler yıkık değildi. Bunlar arasında dört tane saray vardı. Birincisi Sultanahmet de bulunan Mukaddes sarayı idi. Küçük bir şehir kadar büyük olan bu sarayda, yangın sebebiyle, oturulmuyordu. İkincisi, Beyazıt meydanında bugünkü İstanbul Üniversitesinin bulunduğu yerdeki saraydı. Üçüncüsü, Valakerna Sarayı ki bizim dilimizde Ayvan saray olmuştur. Dördüncü ise Edirnekapı ile Eğrikapı arasında bulunan Tekfur Sarayıdır. Maqedonya sülalesi tarafından yaptırılan bu saray sur kenarında bulunması sebebi ile fetih esnasında harap olmuştu. En büyük kiliseleri Ayasofya idi. Şehrin sokakları dar idi ve evler kerpiç den yapılmıştı.

Fatih Sultan Muhammed Han elli üç gün süren muhasaradan sonra İstanbul'u almıştı. Türkler Hıristiyanlardan aldıkları memleketlerde eski İslâmların geleneklerine göre hareket ederlerdi. Eğer

şehir harp ile alınmışsa o şehrin Katedrali camiye tahvil edilirdi. Sulhen alına şehirlerde İslamlar ile Hıristiyanlar aralarında anlaşılır, kiliselerin bazılarını Camiye tahvil ederlerdi. Çünkü İslâm dinine nazaran Allah ibadetine tahsis edilen bir mabedi harap etmek, tahrik etmek veya bir başka iş de kullanmak en büyük günahı. Binaenaleyh Allah evi yine Allah evi olarak kullanılırdı. Bu geleneğe dayanarak Türkler başta Ayasofya olmak üzere birçok kiliseleri camiye tahvil etmişlerdi. Küçük Ayasofya Camii, Fethiye Camii, Gül Camii, Akşaray kilise Camii, Zeyrekde iki tane kilise Camii, vefada ki kilise Camii, Atatürk bulvarındaki Cami ve Şehzade başındaki Kilise Camii bunlar arasındaydı.

İstanbul'u zapt eden büyük cihangir Fatih Sultan Muhammed Han Beyazıt meydanında bugünkü İstanbul Üniversitesinin bulunduğu yerdeki sarayı kendisine mesken olarak seçmişti. Bütün saray gibi bununda etrafı küçük bir surla çevrilmiş bulunuyordu. Bilahare Uzun Hasan'ın oğlu Mehmet han babası ile bozularak Fatih Sulatan Mehmet Han'a iltica etmiş ve ona damat olmuştu. Bu zat, büyük bir şehrin ortasında etrafı iyi tahkim edilmemiş bir sarayda Padişahların oturmalarını doğru bulmadığını söyledi. İfadesine göre herhangi bir isyan vukuunda sarayın zapt edilmesi ihtimali mevcuttu. Bu itibarla başka bir yerden kalın surlar ile çevrili, bir saray inşa etmesini Fatih Sultan Muhammed'e tavsiye etmişti.

Damadı ile birlikte İstanbul'un etrafını gezen Fatih Sultan Muhammed eski Akropol'ün yani eski Bizantiyum kasabasının bulunduğu tepeyi beğenmişti. Beğenmiş olduğu bu tepenin etrafına yüksek kuleli ve mazgalı muhteşem bir sur yaptırdı. Bu surun içerisine de Çinili köşk denilen bir saray inşa ettirdi. Bu sarayın inşasından sonra Beyazıt'taki saraya Eski saray adı verilmişti. Bundan böyle de bu eski saray, ölen padişahların hanımları ile kız kardeşlerine ve ölen şehzadelerin ailelerine tahsis edilmiştir.

Fatih sultan Mehmet han şehri Türklerle iskân etmek ve dolayısı ile İstanbul'u bir İslam beldesi yapmak istiyordu. Bunun için her taraftan ahali nakşedildi. İstanbul'un ilk ahalisini bursa, Bolu ve Balıkesir mıntıkasından gelen hak teşkil etmiştir. Bursa ve Bursa ahalisinin asil ve büyük aileleri evlerini İstanbul'a nakle başlamışlardı. Gelenler arasında Velîyüddin zadelere başta bulunuyordu. Dünyanın en mesut insanları sayılması gereken, elli üç günlük İstanbul muharasını seyreden, Üsküdar Türklerinin mühim bir kısmı da İstanbul'a geçmişlerdi. Bunlar İstanbul'un ilk esnaf zümresini teşkil etmişlerdir. Bundan sonra Anadolu'nun muhtelif yerlerinden İstanbul'a halk gelmeye başlamıştı. Bunlar iskân edildikleri yerlere ekseriya geldikleri yerlerin isimlerini vermişlerdir. Cide'den gelenler Cide mahallesini, Konya Çarşambadan gelenler Çarşamba semtini ve Akşaray'dan gelenler Akşaray semtini meydana getirmişlerdir. Keza Antalya, Akşekî, Elmalı ve Manavgat tarafından da ahali gelmişti. Bunlar esnaflık ve daha ziyade meyvecilik yaparlardı. Meyvecilerin en mühimleri Manavgatlı oldukları için Manav denmiştir.

İstanbul da ilk imar edilen semt, Fatih semtidir. Sebebi de Fatih sultan Mehmed han'ın kendi camiini orada yaptırmış olmasıdır. Eskiden beri İstanbul patriklerinin ikametgâhı olan Havariyun Kilisesi, fetihten sonra Camiye tahvil edilmişti. Fatih Sultan Muhammed bu camiye yıktırıp yerine kendi camisini inşa ettirmiştir. Bu camii yapıldıktan sonra etrafını Medrese, Han, Hamam ve çarşı ile süslediler. İstanbul'a gelen Müslümanlar da bu camiinin etrafına yavaş yavaş yerleşmeye başladılar. Medresesi, hanı,

hamamı halkın ihtiyaçlarını karşılamaya kâfi geliyordu. Bu şekilde Müslüman Fatih semti doğmuş ve genişlemeye başlamıştı. Daha sonra Fatih sultan Muhammed han Camiye tahvil edilen Ayasofya'nın yanında bir medrese inşa ettirmiştir. Bu medrese akli ilimlere, bilhassa Riyaziyet tedrisine, tahsis edilmişti.

İmar politikasını ciddi bir biçimde ele alan Fatih Sultan Muhammed han, Akşaray'ın daha alt kısmında Yeniçeri kışlaları inşa ettirdi. Şehrin diğer kısımlarını da imar ettirmek için boş mıntıkaları Vezirlerine tahsis etti. İstanbul'un imarında büyük hisseleri bulunan bu vezirler kendilerine tahsis edilen yerlerde faaliyete geçmişlerdir. Bunlardan Mahmut paşa kendisine verilen semtte hayratını yani camisini, medresesini ve hamamını inşa ettirmişti. Bu yapılanlara varidat temin etmek için de Mahmut paşa çarşısını yaptırıp vakfetmişti. Gedik Ahmet Paşa kendi adını taşıyan semtte imaratını husule getirdi. Nişancı Paşa bugünkü Nişancı semtinde bir cami yaptırdı. Vezir Rum Mehmet paşa Üsküdar'da bir medrese ve bir imaret inşa ettirdi. Diğer paşaların her biride birer semti imar ettiler. O zamanın üleması da aynı şekilde cami ve medreseler yaptırarak kendi adlarına mahalleler ve semtler meydana getirdiler. Molla Zeyrek, Hızır Çelebi ve Molla Gürani semtleri bu şekilde meydana gelmiştir. Bu meydana Hazreti Halid Ebu Eyüb el Ensari'nin mazeri bulunmuş ve Eyüb'deki türbesi inşa edilmiştir.

Görülüyor ki İstanbul'un büyük ve mühim semtlerinden olan Mahmutpaşa, Gedikpaşa, Molla Gürani ve zeyrek gibi yerler o zamanın paşaları ve uleması tarafından kurulmuştur. Bunlar zaman geçtikçe genişlemiş ve bu duruma gelmiştir. Mahmutpaşa gibi İstanbul'un ticari hayatında mühim bir yer işgal eden çok hareketli bir semt Fatih Sultan Muhammed devrinin hediyesidir.

Meydana gelen bu semtleri birbirine bağlayan yollar umumiyle dar idi. Anadolu şehrinin sokaklarına benzeyen bu yollar düz olmayıp kavisli idi. Soğuk rüzgârlardan müteessir olmamak için bu şekilde yapılması müvafık görülmüştü. İstanbul'un üç tane ana yolu vardı. Bunlardan birisi merasim caddesi olarak kullanılan Edirnekapi yolu ile Topkapı Sarayından başlar, Sultanahmet – Divanyolu-Beyazıt-Şehzadebaşı-Fatih ve oradan da Edirnekapi'ya giderdi. Bizans imparatorluğunun merasim caddesi bu değildi. Onlar merasim caddesi olarak Yedikule yolunun kullanmışlardı. Cadde Yedikule'de ki altın kapıdan başlar Akşaray'a gelir, Akşaray'dan Taqi zaferin altından Beyazıt'a ve oradan da Sultanahmet'e giderdi. Yukarıda belirtildiği gibi Türkler bu caddeyi kullanmamışlar Altın Kapının yanında Yedikule namıyla bir kapı yaptırmışlardı. İstanbul'un ikinci ana yolu da Topkapı yoluydu ki buda aşağı yukarı bu günkü yolun geçtiği yerdir. Fakat bu yol az kullanılırdı. Üçüncü yol, Eğrikapı – Sultan selim – Fatih yoluydu. Keza bu yol da diğer yol gibi çok az kullanılmaktaydı.

İstanbul'un Hristiyan ahalisine gelince... Onlar tam bir serbesti içerisinde ticari sahada çalışmaktaydılar. Ortadoğslar, Patriklerinin oturmaları için bir yer tahsisi hususunda Fatih Sultan Muhammed'e ricada bulundular. Sultan, Ortadoğs Patriğinin Fethiye camiinde oturmasına izin vermişti. 136 sene burada kalan patrikhane üçüncü Murad zamanında Fenerde bugünkü yerine nakledilmiştir.

Sultan ikinci Beyazıt zamanında İstanbul'da büyük bir zelzele olmuştu. Birçok binalar yıkılmış ve çatlamıştı. Yıkılan binaların altında kalarak ölen insanlar çoktu. Bu zaman kadar İstanbul da

ahşap evlerin inşasına izin verilmemişti. Zلزelelerden daha az hasar görmek gayesi ile ahşap evlerin yapılmasına izin verildi. Bu zلزelede hasar gören camiler, medreseler, hamamlar ve bilumum binalar tamir edilmişti. Sultan ikinci Beyazıt zamanında şehirde büyük imar hareketleri olmuştur. Padişahın belli başlı en büyük eseri Beyazıt Camii, hamamı, medresesi, kütüphanesi ve imaretidir. Buların masraflarını karşılamak ve varidat temin etmek için de Kapalıçarşı'yı imar ettirmiştir. Beyazıt camiinin en büyük vakfı mora da keron ve moron şehirlerinde tesis edilmiştir. Sultan ikinci Beyazıt aynı zamanda İstanbul'u bir ilim şehri yapmaya çalışmıştır. Bunun içinde her diyardan bilhassa İran'dan, Türkmənistan'dan, Mısır'dan ve Suriye'den âlimler davet etti. Birçok kitaplar getirterek onları tercüme ettirdi. Nitekim Beyazıt meydanındaki şimdiki Belediye Kütüphanesinin olduğu Beyazıt medresesi İstanbul'un en yüksek medresesi idi. Şeyhülislam buranın tabii müderrisi addolunurdu.

Sultan ikinci Beyazıt'ın vezirleri de İstanbul'da çok eserler yaptırmışlar ve şehrin imarına büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Bunlardan birisi Vezir-i Azam Davut Paşadır. Bu gün kendi ismi ile yaad edilen semtte cami, medrese ve mescit yaptırmıştır. Mesih Paşa keza kendi semtinde cami ve medrese yaptırmıştır. Hadim Ali paşa, Divan yolundaki camisini, medresesini, imaretini yaptırmış ve şehre su getirmiştir İskender Paşa Galata Mevlevi hanesini ve İstanbul tarafında da bir mescit yaptırmıştır. Derviş Mustafa paşa bir mescit, bir hamam, bir tekke yaptırmış ve şehre su getirmiştir. Vezir-i azam Mustafa Paşa kendi semtindeki camiye, medreseye ve imareti inşa ettirdi. Diğer ulema da küçük mikyasta hayratlar yapmışlar ve şehrin imarına hissedar olmuşlardır.

İşte bu şekilde, boş İstanbul şehri yavaş yavaş dolmaya başlamıştı. Fatih sultan Mehmet zamanında husule gelen semtlere yenileri ilave edilmiş ve şehir iktisadi bakımdan da gelişmeye başlamıştı. Mahmut paşa çarşısından sonra Kapalıçarşının yapılması İstanbul'u ikinci Pazar yerine kavuşturmuştu. Tarihi Koca Mustafa Paşa semti bu devrin bıraktığı en büyük mirasdan biridir. Her zaman İstanbul'u tepeden seyreden bu semtte nice hatıralar yaşar. Keza, Sultan ikinci Beyazıt en mühim eserlerinden biri de Beyazıt hamamıdır. Bu hamam maalesef halkın ağızına Patrona Halil Hamamı olarak geçmiştir. Hâlbuki bu hamamın Patrona Halil ile hiçbir alakası olmayıp Beyazıt Camiinden önce inşa edilmiştir. Beyazıt Camiinin inşası sırasında işçiler, her sabah bu hamamda yıkanır, işe ondan sonra başarlardı. Binaenaleyh bu hamamın kıymeti Sultan ikinci Beyazıt devrinden kalmış bir eser olmaktan ileri gelmektedir.

Yavuz sultan selim zamanında İstanbul'da belli başlı imar hareketi olmuş sayılamaz. Sadece Vezir-i Azam Piri Mehmet Paşa Zeyrekteki medreseye yaptırmıştır. Osmanlı İmparatorluğu devrinde İstanbul'da en muazzam imar hareketi Kanuni sultan Süleyman zamanında olmuştur. Gerek Padişah gerekse de onun vezirleri her yerde eserler yaptırmışlardır. Çünkü Kanuni zamanında büyük fütühat yapılmış ve büyük servet elde edilmişti.

Kanuni sultan Süleyman evvela Şehzade Mehmet'in hatırasına izafeden Şehzade başındaki Şehzade Camiini yaptırdı. Sonrada ölen diğer şehzadesi Cihangir için Cihangir Camiini inşa ettirdi. Bu suretle Cihangir semti bir İslâm Mahallesi olmaya başlamıştı. Büyük Padişah Kanuni Sultan Süleyman

babası Yavuz Sultan Süleyman babası Yavuz Sultan Selim'in hatırasına hürmeten Sultan selim camiini medresesini ve türbesini yaptırmıştır. Bu imaratın etrafında da Sultan selim semti meydana gelmiştir. Bundan sonra Sultanahmet meydanındaki Sadrazam İbrahim Paşa sarayı yapılmıştır. Padişah ekseriya bu saraya gelir kendisi için yapılmış olan yerde merasimleri ve düğünleri seyrederdi. Kanuni sultan Süleyman asıl en büyük imarı Süleymaniye Camii, medrese, hamam ve etrafında ki muazzam teşkilattır. Buranın alt tarafına çarşılar yapılmış ve muhtelif mahalleler meydana gelmiştir. Buralara, İspanyadan gelen Müslüman muhacirler iskân ettirilmişti. Bu Arap muhacirler etrafı uçurumlarla muhat olan Süleymaniye manzumesini bir kâle addediyorlardı. Bu sebeple de kendi oturdukları yere "Tahtel Kâle" yani kâle altı diyorlardı. Sonraları bu söz halkın ağzında Tahtakâle gibi gülünç bir şekil almıştır. Zira malumdur ki tahtadan kâle olmaz. Bundan başka İspanyadan gelen bu Arapların Arapçaları gayet bozuktu ve Latin akşanıyla konuşuyorlardı. Bunun içindir ki bozuk Arapçaya Tahtakâle Arapçası demek moda olmuştu. İşte Süleymaniye ve Tahtakâle semtleri bu suretle meydana gelmişti.

Kanuni sultan Süleyman'ın kızı ve Rüstem Paşa'nın zevcesi olan Mihrimah sultan Edirnekâpi'daki Mihrimah Sultan Camiini ve medresesini yaptırdı. Haseki Hürrem Sultan da Haseki Hastanesini ve imaretini yaptı. Kanuni devrinin vezirlerine gelince, hemen hepside eserler yaptırmışlardır. Meşhur Vezir Kasım Paşa kendi adı ile anılan semtte hayratını yaptırdı. Hüsref Paşa Sarıgüzelde, Ayazpaşa, Ayazpaşa semtinde, Rüstem Paşa kendi semtindeki cami ve medreseyi yaptırdı. Sadrazam Ahmet paşa Topkapı camiini inşa ettirmiştir. Sokullu Mehmet Paşa biri Dizdariye de ve diğeri Azapkapı da iki cami yaptırmıştır. Bu vezirlerin bir kısmı da Üsküdar tarafında binalar yaptırmıştır. Keza bu devirde milyonlar sarf edilerek, Romalılar zamanından kalan su bentleri tamir edilmiş ve yenileri yapılmıştır. Topkapı sarayının ikinci suru, içindeki saray ve camii de Kanuni sultan Süleyman zamanında yapılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM (Hakkında Yazılanlar)

MÜKRİMİN HALİL HOCA

Doç. Dr. Faruk Kadri TİMURTAŞ
(Son Havadis – 24 Aralık 1961)

Büyük tarihçi Mükrimin Halil Yinanç'ı da kaybettik. Üç hafta önce ani bir beyin kanamasıyla yatağa düşen hoca, ebediyet âlemine erken göç edenler kafilesine katıldı. Sıhhatinden iyi haberler beklediğimiz bir sırada, bütün ümitlerimiz kırıldı.

Mükrimin Halil hoca, yeri bir daha doldurulamayacak bir tarih üstadı idi. Bu yeri doldurulamayacak sıfatını aziz ve ulu bir ölünün arkasından söylenmesi âdet haline gelen bir yerinde kullanıyorum. Mükrimin Halil Bey, ortaçağ tarihini söz olarak değil; bilerek, kendi sahasının eşine çok az rastlanabilen bir mütehassısı, büyük çapta bir bilginiydi. Bilhassa 11. yüzyıldan 14. yüzyılın sonuna kadar devam eden Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beğlikleri tarihinin en büyük otoritesiydi. Bundan sonra hoca ayarında Ortaçağ Türk ve İslâm tarihlerinde değil, tarihin öbür sahalarında da derin bilgi sahibiydi. Tarihçilerin üstadıydı. Bir güçlüğe uğrayan herkes hocaya koşar, halledemediği meseleleri ondan sorar öğrenirdi. O, muazzam denilebilecek kütabyat bilgisiyle bütün müşkülli hem çözerdi. Hocanın Ortaçağ tarihiyle ilgili bilmediği Doğu kaynağı yok gibiydi. En önemlilerden, en küçük ve basitine kadar hepsini tanıyor, hepsini biliyordu.

Mükrimin Halil Yinanç'ın büyük bir tarihçi olarak yetişmesinde ailesinin, çevresinin, müthiş hafızasının, devamlı çalışmasının ve hepsinin üstünde bütün bu imkânlardan istifade etmesini bilmek kabiliyetinin büyük rolü olmuştur. Bilgin bir aileden gelen Mükrimin hoca, daha küçük yaşta Arapça ve Farsçayı öğrenmiş, Kur'anı hıfz etmiş, sonra Edebiyat Fakültesi ve Mülkiye Mektebinde okumak suretiyle mükemmel bir tahsil görmüştür. Birkaç yıl Fransa'da da bulunan Mükrimin Bey, daima çevresindeki büyüklerden faydalanmasını bilmiştir. Gençlik çağında zamanının tarih bilgilerinden Ali Emiri Efendi, Ahmet Tevhit, Necip Asım ve Mehmet Arif beylerden yardım ve teşvik gördüğü gibi, Arapça ve Farsçasını ilerletmek işinde Kilisli Rifat, Şerafeddin Yaltkaya ve İsmail Saip hoca gibi zevattan büyük istifadeler etmiştir.

Mükrimin Halil hocamız, sadece Ortaçağ Türk ve İslâm tarihinde değil, İslâm kültür ve medeniyetini, İslâmi ilimleri de gayet iyi biliyordu. Eserlerini okuyanlar, ders ve bilhassa sohbetlerinde bulunanlar bu husustaki engin bilgisinin hayranı olmuşlardır.

Mükrimin hoca, yazık ki, fazla eser vermemiştir. O da, eski bazı âlimlerimiz meselâ İsmail Saip hoca gibi, ilim satırda değil sadırda diyenlerdendir. Bununla beraber neşrettiği inceleme ve araştırmalar çok değerlidir. Bunlarda daima ilk kaynaklara kadar inebilmiş ve yeni buluşlar, görüşler getirmiştir. Bazen birkaç sayfalık tetkikleri, bir kıtaba bedel olmuştur. İslâm Ansiklopedisine yazdığı makaleler arasında çok ilgi çekiciler vardır. Bir “Yıldırım Bayezit” maddesi kolay kolay yazılamaz. Tarihi vak’aları bir şehre bağlı olarak incelemenin çok güzel örneği olan “Diyaribekir” maddesi gibi bir araştırmayı meydana getirmek ise, öyle herkesin kârı değildir. Birkaç kıtabından başka hocanın eserleri, İslâm Ansiklopedisine yazdığı Türk Saltanat Sülâleleri, büyük şahsiyetler ve Türkiye şehirleri hakkındaki makaleleridir. Basılmamış eserleri arasında her zaman bahsettiği yirmi defter tutan İslâm tarihi ile dikkatle istinsah edilmiş, nüsha farkları iyice tesbit edilmiş, başka kaynaklarla karşılaştırmış ilmi neşri için hazır sayılabilecek metinler de bulunmaktadır. Fakat hoca asıl neşriyatı, yazı yoluyla değil şifahen yapmıştır.

O bir sohbet adamıydı. Çok güzel bir anlatışı vardı. Yıllar yılı, bilgi hazinesini etrafındakilere cömertçe saçmıştır. Onun meclisinde bulunmak zevklerin zevkiydi. Belki de bu sözlü neşriyat, fazla ser vermesine mâni olmuştu. Dünya evine hiç girmemiş olması dolayısıyla, günün zihni yorgunluğunu, geceleri kıraathane sohbetleriyle gideriyordu. Halkasına girenler arasında her yaşta, her baş v meslekten kimseler vardı. Onlar için hoca, daima bir aydınlık vasıtası ve zevkli bir bilgi kaynağı olmuştur.

Mükrimin hocanın Türk tarihçileri arasında çok mümtaz ve önemli bir yeri vardır. Yalnız kendisinden sonrakilere değil, kendi arkadaşlarına da üstünlük etmiştir. Bugünkü nesillerin ise hocasıdır. Onun hususi bir tarih zevki vardı. Her mecliste aranması, etrafındakileri sürükleyen, kendinden olan bu zevk dolayısıyladır. Mükrimin hoca, birçok kimselere, bilhassa kendi neslinden olanlara tarih zevki aşlamıştır. Bazı edebiyatçılarımız ve sanatkarlarımız üzerinde bu zevkin hayırlı tesirleri olmuştur.

Türkiye tarihi içerisinde Osmanlı ve Selçuklular devirlerini birbirine bağlamakta ustalık gösteren Mükrimin Halil Yınanç, daha çok Anadolu’nun fethi ve istilası, Türkleştirilmesi meseleleri üzerinde bu zevkin hayırlı tesirleri olmuştur.

Mükrimin hoca, milliyetçi bir fikir ve ilim adamıydı. Anadolu’nun meseleleriyle, gençleriyle daima yakından ilgilenmiştir. Kabiliyetlerin yetişmesinde değerli yardımları olmuştur.

Hoca hususi hayatında olduğu gibi, resmi hayatında da daima iyi insandı. Etrafındakilere zarar vermemiş, haksızlıklara, mağduriyetlere sebep olmamıştır. Herkes için iyi düşünürdü. Uzun müddet meclislerinde bulundum, kimse için kötü bir söz söylemediğini, kimseyi incittiğini, kimseye fena davrandığını ne işittim ne de gördüm. Etrafındakilere her sınıftan şahısların ona derin sevgi ve saygı beslemeleri bu yüzdendir. Sevdiklerinin üzüntüsüyle yakından alakalanırdı, hem dert olurdu. Bu satırları yazan büyük bir haksızlığa uğradığı, kazandığı doçentlik imtihanı jüride bir üye noksanlığı sebebiyle iptal edilip bir yıl kaybettiği zaman, en çok üzülenlerden biri Mükrimin hoca olmuştu. Hoca, dayımın sınıf arkadaşı olması ve yarı hemşehri sayılmamız dolayısıyla bana daima yakınlık ve sevgi göstermiştir. Onunla münasebetimiz bir hoca, bir meslek büyüğü olmaktan daha ileri de bir aile yakınlığı derecesindeydi.

MÜKRİMİN HALİL YINANÇ

Orhan Seyfi ORHON

(Son Havadis – 25 Aralık 1961)

“Büyük tarihçimiz rahmetli Mükrimin Halil Yinanç’ın çok eski bir yakın dostu, Orhan Seyfi Orhon arkadaşımızdan üstada ait hatıra ve tahassüslerini bildirmesini istedik. Bize şunları anlattı:”

Ara sıra bir şey sormak için telefon eder, bu vesile ile biraz konuşurduk. Eski günleri anardık. Önce bizde daha sonra Laleli’de Harikzadegan apartmanında rahmetli Nazmi Acar’ın evinde topladığımız geceleri... O ne heyecanlı, ne hararetlî, ne şetairetlî ve ne nükteli sohbetlerdi. Nazmi Acar’ın mizacı meclisi neşelendirirdi.

Ara sıra Emin Ali Çavlı ile münakaşaya girerlerdi. Nazmi’nin garabeti, Emin Ali’nin kendisine mahsus fikirleriyle çarpıştırdı. Mükrimin Halil bundan zevk duyardı. Çünkü Nazmi Acar’ın olağanüstü bir zekası olduğuna inanırdı, fakat bu zekâ her türlü usul ve disiplinden mahrumdu. Meclise üstad İbnülemin Mahmut Kemâl’in de geldiği olurdu. Bazen hep beraber Mahmut Kemale giderdik. Mükrimin Halil başta hepimizin en büyük hazzı İbnülemin üstadımızla Nazmi Acar’ın konuşmasıydı. İlk önce onun hassas noktalarını bulup dokunur, üstad feveran eder fakat bunun ciddi bir öfkeye çevrilmesine meydan vermeden türlü hareketlerle, türlü nüktedanlıklarla bunu önlerdi. Girip eteklemeye, elini öpmeye kalkar üstadı güldürürdü. Bir toplantıda tarih ve edebiyattan başlayarak her türlü konular üzerinde konuşulurdu. Üst üste çaylar içilir, sigara dumanı odayı boğulacak hale getirirdi. Her şeyi acayip olan Acar’ın, sigara içişi de kimseye benzemezdi. Yüzlük bir sigara paketinden uzun bir çubuğa taktığı sigarasını hiç söndürmezdi. Nazmi Acar’ın ölümü onu çok müteessir etmişti. “Neşemizi kaybettik” diyordu. “Esafil-i şen” diye adlandırdığı bu toplantılar gelenler birer ikişer ortadan kayboldular ya öldüler, ya ihtiyarlayıp köşelerine çekildiler, yahutta başka taraflara göç ettiler. Telefonla konuşmalarımızda tansiyondan şikâyet ediyordu.

- İşinüşa imsâk etseniz üstat, diye takılıyordum.
- Artık öyle şey yaptığımız yok.
- Biraz da az okumak lâzım.
- İşte onu yapamıyorum. Bir defa alışmışım duramıyorum.

Son telefonla konuşmam İstanbul Üniversitesinin yeni ders yılına girişi dolayısıyla Fatih medresesinin kuruluşu tarihin devam ettiren ders yılları neden eski medreselerimizden bir isim bir küçük sembol olsun alarak onu yatmıyor diye sormuştum. Dekan, Rektör, Ord. Prof., Doçent, hepsi yabancıydı. Çoğu lâtin kilisesine ait isimlerdi. O da buna esef ediyor, fakat artık bunun yapılamayacağını söylüyordu. Türk ilim hayatının 500 seneyi aşan mazisini hatırlatacak bir şey yoktu. Telefon kapandıktan sonra dünyaca bir otorite olarak tanınmış büyük tarihçimizin eski medreselerdeki ilim adamları gibi yaşadığını düşündüm. Bekardı, medresedeki hüccesinde yaşamıyorsa da üniversitedeki kürsüsü ile evdeki kütüphane arasında bir hayat geçiriyordu. Kitaplarından başka malı yoktu. Bütün ihtirası çalışmak ve okumaktan ibaretti. Eşi bulunmaz bir hafızası vardı.

Paris'te bir kahvede İslâm tarihine ait bir harbi anlatırken mücahidinden bilmem kîmin kılıcını çekişini göstermek için kolunu bir savurunca garsonun getirdiği çay tepsisini nasıl tuz buz ettiğini tekrarlayarak gülüşürdük. Tarihçi arkadaşları "Feridun bey müşaati" ndaki vesikaların sonradan yazıldığını ilk defa onun bulduğunu söylüyordu. Toplantılarımızda Anadolu Selçuklularının menkıbelerini anlatıyordu.

Şimdi hepsi onunla beraber hafızamızın bir köşesinde bir tarih oldu. Hatırasını rahmetle ve hürmetle anarım.

MÜKRİMİN HALİL BEY HOCAMIZ

Ahmet KABAKLI

(Tercüman - 25 Aralık 1961)

Onu da toprağa verdik, Yunus Emre'nin hikmeti bir kez daha doğrulandı:

"Hor görmeli bu toprağı

Bu toprakta kimler yatar.

Ulu kişi beyzadeler

Danışment âlimler yatar."

On beş gün önce, Fakültenin karşısında yorgun argın bir kaldırımdan ötekine geçerken görmüştüm. Keşke görmez olaydım. "Şu bizim Mükrimin Hoca da, ne kadar çökmüş, ne çok ihtiyarlamış..." diye geçirmiştım içimden.

Kırk yıldan beri arşivlerin rutubetine, eski kitapların tozuna harcanmış ilim yüklü bir hayat onu yıpratmıştı. Müzmin bekarlığın bilhassa yaşlılara musallat olan çilesi, vücudun sağına soluna çarpan hastalık darbeleri onu man de yıkmıştı. Bir de kalp hastalığı vardı. Fazla heyecana gelemiyordu.

Bundan on gün önce, fakültedeki sınıfında ders erirken birden kapı açılmış, eli bayraklı gençler: "Dağ başını duman almış" marşını söyleye söyleye sınıfa dalmışlar. "Ya ilim, ya ölüm arkadaşlar!" diye bas bas bağırınca, zavallı hocamız "Yine bir ihtilal mı oluyor?" diye korkuvermiş. Hemen oracığa yığılmış, kırmaya girmiş. Ve işte on günlük yarı ölümlü bir misafirlikten sonra göçüp gitti. Gençler, bu işlerin tadını biraz kaçırmaya başladılar. Allah günahlarını affetsin, bilmeden bir büyük âlimin vefatına sebep oldular.

Tanıdığımız en üstün sohbet adamlarından biri idi. Batı ve Doğuyu geniş hafızasında eritmiş bulanan kültürü ile çok muhteşem konuşurdu. Kâh bakarsınız, bir Arap tarihçisinin, filan kitabın filan faslında yanaltısını gösterir, kâh bir eski Fransız tarihinden 4. Hanri'nin portresini çıkarırdı. Bir bakarsınız, eski bir ahbabından söz eder gibi Hazreti Ömer'i anlatır, bakarsınız bir tatlı macera romanı gibi Sultan Cem'in başından geçenleri söylerdi.

Hafızası dillere destan olmuştu. İki üç yüz sadrazamın adlarını, nereli oldukları, doğum yılları ve hizmet ettikleri padişahlar ile birlikte, bir çırpıda sayardı. Anadolu'daki şehirlere hükmetmiş olan bütün valileri adları ile bilirdi. Ansiklopedilerdeki tarih hatalarından şüphe edenler, en sağlam kaynağı, onun hafızasında bulurlardı. Çoğu defa telefonu çalınır ve bir tartışmanın çözüm yolunu ondan isterlerdi.

Şakaya, latifeye düşkünlüğü sonsuzdu. Nükte gücü eşsiz idi. İlmin suratsız tarafını hiçbir zaman benimsemez, tarihin labirentlerinden iç açıcı gülümseme çiçekleri ve ibret verici fıkralar çıkarırdı.

Kendi gibi bir "geçmiş zaman efendisi" olan İbnülemin Mahmut Kemal Bey'e karşı yaptığı şakalardan bir tanesi çok meşhurdur:

Üstat Mahmut Kemal Bey'in, hiç evlenmediğini ve kadın cinsini hiç tanımadığını ima eden hocamız:

- Üstadım, demiş. Yarın rûz-u cezada, her uzvumuzun ne yaptığına dair hesap sorulacak, Meselâ gözünüze, ne gördüğünü, ağzınıza neler yediği sorulacak, Dokunma duyunuza ne tattığı sual edilirse acep ne cevap vereceksiniz?

İbnülemin, mânayı derhal çakmış ve:

- Elbistanlı kılbistanlı, Elbistanlı kılbistanlı... diye söylenmeğe başlamış.

Şimdi yüzlerce öğrencinin ve ona hayran olan nice tarih mensuplarımızın boynu bükük kalmıştır. Lâleli kahvesinde onun sohbetine koşanlar artık bilgisiz ve üstatsız kaldılar. Hafızasında, belki yüz ciltlik bir tarih bilgisi götürdü.

Allah gani gani rahmet eylesin. İlim dünyamızın büyük kaybı vardır. Duygumuz keder sonsuzdur.

MÜKRİMİN HOCA DA GİTTİ

Prof. Sabri Esat SİYAVUŞGİL

(Yeni Sabah – 25 Aralık 1961)

Mükrimin hoca da gitti. Katardan bir kişi daha durakta indi demek,

1933 den bugüne kadar, Edebiyat Fakültesi olarak, ne dostlar kaybetmedik. İşte daima gülümseyen çehresiyle Zeynep Hanım konağının sofasında dolaştığını hala görür gibi olduğum lisanîyatçı Rağıp Hulusi Hoca, işte acele acele konuşmasını bir kelime kaçırmamak için kulak kesilerek dinlediğim coğrafya üstadımız İbrahim Hakkı, işte genç ve sporcu arkadaşımız doçent Suat Baydur, işte gözlüklerinin arkasından iyilik saçan bakışlarla imtihanda azarladığı tembel talebeyi yine de bol notla geçiren Sadrettin Celâl, Fakülte toplantılarında Schiller'den tercüme ettiği mısraları yavaşça kulağıma fısıldayan Burhan Batıman, işte ilk içtimamıza katılmağa bile fırsat bulamadan bizi bırakıp giden Mecdut Mansuroğlu.

Hepimizin hocası Şemseddin Günaltay ile melek yüzlü ve insan kalpli Şerafettin hocayı nusul unuturum? Ya aziz üstadım M. Şekip Tunç?

Ya aramıza katılıp bize hocalık ve kapı yoldaşlığı etmiş olan yabancı dostlar: Filozof Reichenbach, felsefe tarihçisi von Aster, Romanoloji âlimi Spitzer ve Auerbach, Ön Asya Dil ve kültürleri hocası Bossert, sanat tarihçisi Schweinfurth, felsefeci Krauz. Hepsine rahmet olsun, hepsi nur içinde yatsın. Hepsine ilim v kemal borçluyuz, hepine ebediyen minnettarız.

Şu 29 yıl içinde saflarımız az boşalmamıştı zaten. Bereket versin, beyni kanayarak, kalbi durarak, ciğeri delinerek zemine düşenlerin elinden ilim meşalesini kapıp yine alabildiğine yükseltecek genç nesiller de yetiştire arada. Aramızdan ayrılıp rahmanın huzuruna çıkanlar, bununla müsterih ve mütesellidir.

Ama bu Mükriminin gidişi bizi perişan etti. Bir Cuma günü kürsüsüne yığılıverdi, tıpkı gemisi batarken can havliyle kumanda köprüsüne kenetlenen kaptan gibi, tırnaklarını geçirdiği o kürsünün hayaliyle büyük yolculuğa çıktı. Tarih âlimi idi, asırlar boyu insanlığın macerasını bilmez değildi elbet. Ama ne de olsa, bu ani ölüm, bizi sarstığı kadar onu da hayrete düşürmüş olsa gerektir.

Mükrimin hocayı, onu tanımayanlara tafsilâtiyle anlatacak takatim yok şu anda. O, asır asır, sene sen, hatta gün be gün tarihi yaşayan adamdı. Her günü mazi idi. Hiçbir hadise olmazdı ki, onda İslâm orta çağına halka halka giden tedailer uyandırmazın. Hiçbir vaka zuhur etmezdi ki, hâfızasının derinliklerine daldırıldığı dikkâtle, altı yüz yıl öncesine ait benzerlerini bulup çıkarırmazın. Yaşadıklarımızla onun anlattıkların karşılaştıranlar, tarihin bir tekerürden ibaret olduğuna inanmak zorunda kalırlardı.

Hısmı, akrabası var mıydı, öğrenememişimdir, fakat dostu v talebesi çoktu. O canlı tarih, belki kalabalık bir ailesi olsaydı sıkılırdı, fakat etrafında dostları veya talebesi bulduğukça, ne coşkun bir şama sevinciyle konuşur ve anlatırdı. Belki tarihi böyle kendi içinde yaşamak, ona maziye uzaktan veya

yukarıdan bakarak bir terkibe varmağa imkân vermemişi, ama ne zarar. Mazi ile böylesine içli dışlı olmuş, hayatının her dakikasında beş-altı asır evvelini günü gününe yaşayan böyle bir tarihçiye hem adım başında rast gelinmez. Onun eserinden çok mevcudiyeti, dersi ve sohbeti saf saf genç tarihçilerin zuhur etmesine bol bol yeterdi.

Ama bakın, o da gitti. O da katarın uğradığı bir durakta inip tarihe karşı ve hafızalarımızın tahtına oturdu.

Tanrı rahmet eylesin.

KAYBETTİĞİMİZ BÜYÜK İLİM ADAMI: MÜKRİMİN HALİL YİNANÇ

Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN
(Hür Vatan – 26 Aralık 1961)

Çok büyük bir ilim adamımızı kaybettik. Bu kaybın unutulmaz acısı içindeyiz. Burada onun eserleri ve çalışmalarının derinliğine girecek halde değilim. Sayın hocam Ahmet Emin Yalman'ın geçen günkü başyazısında bu eski talebesine gösterdiği hatırsınaslıktan çok sevinç duydum. Duygularımı onun gazetesinde ifade etmek için kendisinden rica ettim. (1918 de Mülkiyede Mükriminle birlikte Ahmet Emin beyden İstatistik okumuştuk.)

Mükrimin Halil asırlar içinde nadir yetişir bir tarihimiz idi. Çalışma kudreti ve hafızası bu çetin konuda derinleşmesi için ona yardım eden iki sağlam temel olmuştur. Pek küçük yaşta başlayan araştırmalarını fasılasız yarım asra yakın bir zaman devam ettirdi. Önce bütün İslâm tarih, bilhassa Arap aşiretlerinin nesepleri ile uğraşıyordu (15–18 yaşları arasında). Mülkiyede birlikte geçen çalışma devrimizden sonra bu mevzuu daralttı: yalnız Selçuk tarihi ile meşgul olmaya başladı. 1919–1925 seneleri arasında İstanbul Kütüphanelerindeki bütün Selçuk ve derebeylik devirlerine ait yazmaları kopya etti. Süryani, Bizans, Gürcü, Ermeni tarihlerinin bu bahisle ilgili kısımlarını topladı. Kendi mevzuunda görüşmemiş, incelenmemiş eser bırakmadı. Araştırmalarını tamamlamak için Garp memleketlerindeki büyük kütüphanelerde çalışması gerekiyordu.

Bu yorulmak bilmez araştırmacıyı bu yıllarda Maarif Vekâleti teftiş heyeti başkanı olan Rıdvan Nafiz keşfetti. Onunla Beyazıt kütüphanesinde yaptığı hasbihallerinden bahsederken: “Bu gencin görülmemiş derecede bilgili ve mevzuunda derin olduğuna kanaat getirdim. Onu Avrupa ya göndermek lâzım” diyordu. Bu suretle Mükrimin Halil, kendisi hiçbir talepte bulunmadığı halde, Maarif Vekâleti tarafından Paris'e gönderildi. 1927 senesine kadar Bibliothèque Nationale'de Selçuk tarihi ve beylikler devrine dair bütün yazmaları okudu. Nadir nüshaları istinsah etti. İstanbul'a dönüşünden sonra aynı

mevzuda Madrid ve Londra kütüphanelerindeki eserlerin fotokopilerini getirtmeye başladı. Mevzuunu bütün genişliği ve derinliği ile yazabilecek malzemeyi gittikçe tamamlamakta idi. Fakat araştırma şevki arttıkça, dünyada henüz pek az işlenmiş olan bu sahadaki eserleri topladıkça malzeme yığını son derecede büyüyordu. Bu birikme onun eserine başlama cesaretini de bir dereceye kadar kırmakta idi. Çünkü her araştırma, önüne yeni gülcükler çıkarıyordu. Bazı kaynakları gürcü, ermeni, Süryani, dillerinden tercüme ettiriyorsa da, her seferinde bazı senelerin akşalarına ait boşluklar kalıyor; bunları tamamlamak için yeni kaynaklar arıyordu. Bunlar farsça Arapça eski Selçuk tarihlerini tamamlayan komşu milletlerin tarihleri içinde ki birçok fasıllardı. Tarihçinin bilgisi derinleştikçe ilk projeleri de değişiyordu: Lebeau'nun Haçlılar tarihi gibi eski tarzda 15 ciltlik büyük bir kronik vücuda getirmeyi düşünürken artık bu bitmez tükenmez vesika arasında ancak bilinmeyen yerleri meydana çıkarmak ve boşlukları tamamlamak için parçalı çalışmalara doğru gitmeye mecbur oldu. Zaten dünyada artık geçen asırlarda olduğu gibi çabuk eskiyen 20–30 ciltlik büyük kronikler yerine monografik derin tetkikler tercih edilmekte idi. Mükrimin Halil'in gençliğinden beri büyük çalışmaları mahsulünü bu suretle ciltler dolusu bir eserde bekleyenlerin onu bulamayınca hayal kırıklığına uğramaları bunun için yerinde değildir.

Ne zaman merhumun derin çalışmalarından bahsedilse “büyük Selçuk tarihini ne vakit çıkaracak?”, “vaat ettiği eseri hala vermedi. Yazık oluyor” diyenler pek çoktu. Bir zaman İnönü ilk Başvekilliği sırasında kendisine Ankara'ya eserini yazmak üzere gelmesini teklif etmişti. Fakat üstat yukarıda anlattığım sebeplerden, araştırmalarını yarım bırakmaya razı olmadığı, geçen asır tipinde bir eser vermeden uzak olduğu için bu isteği yerine getirmemişti.

Hastaneye yatmansa sebep olan krizden bir gün önce kendi mevzuunda nadir kitaplardan Brousset'nin eserini 1000 liraya satın almıştı. İhtimal sayfelerini bile karıştırmadı. Bu onun yorulmaz bilmez geyretinin, yapacağı işin geniş plânını bir ömre sığdırmak imkânsızlığının son delilidir.

Fakat Mükrimin Halil, bu geniş ve derin plâni başarmaya başlamak için yer yer birçok monografiler neşretti: “Feridun bey müşeatı”, “Dulgadır oğulları tarihi” adlı makaleler serisi bunlardandır. Yusuf Akçora Tarih Kurultayında objektif ve ilmi tarih araştırmasına parlak misal olarak Mükrimin Halil'in bu tetkiklerini gösteriyordu. Paris'ten dönüşünde Aydın Oğullarına dair Düsturname-i –Enveri ile bunun hakkında bir tetkik kitabı neşretti. İslâm Ansiklopedisinde Anadolu şehirlerine dair yazdığı maddeler mevzularında en erin tetkiklerdir. Geçen sene İstanbul kütüphanelerinde yeni bulduğu üç eserin istinsahı etti: bunlar Selçuk devrinde bu derece derinleşmekle beraber, bilgi Ortaçağ İslâm tarihinin bütün sahalarına doğru genişlemekte idi... üniversitede İslâm tarihini emsalsiz bir vukuf ile okuturken her gün bu konuda yenilikler yapıyordu. Endülüse dair yeni bazı Fransızca yayınları düzeltiyor. İslâm bibliyografyasının ana kaynağı olan İbn Nedim'in matbu “Fihrist” ini yazmalarıyla karşılaştırarak tamamlıyordu. Bu araştırmalar onu dünya tarihi ile de devamlı temas haline koymakta idi. Bundan dolayı Selçuk ve İslâm tarihinde derin bir araştırmacı olan Mükrimin Halil Avrupa tarihinin bütün devirlerini de teferruatı ile biliyor ve daima mukayeseler yapıyor, münasebetleri inceliyordu. Derin olduğu kadar etraflı

olan bu bilgi onu zaman zaman bir nevi tarih felsefesi yapmaya sevk ediyordu. Mükrimin Halil'in Üniversiteler ve Liselerde verdiği konferanslar bu noktadan da büyük değer taşımaktadır.

Merhum eski nesillerin bazı tarihçilerindeki kıskançlık ve kapalılıktan o kadar uzaktı ki evinde, mektepte, kahvede kendisine sual soranları saatlerce cevaplandırmadan, araştırmalarına yardım etmeden, bol bibliyografiler vermeden usanmazdı. Bunun için arkasında senelerce neşredilecek not ve eser ve bu işe kendilerini vakfedecek faziletli pek çok talebe ve ilim adamı bıraktı. Onların kalbi üstada şükran ve sevgi ile doludur.

MÜKRİMİN HALİL RAHMETLİ

Ord. Prof. Dr. Sadi IRMAK
(Yeni Sabah – 26 Aralık 1961)

Türk tarihi ve İstanbul Üniversitesi, Mükriminin ölümüyle doldurulması imkânsız bir kayıba uğramış bulunuyorlar.

Bilgin Mükrimin, kendi sahasında son allamemiz idi. Onunla bir bilgi hazinesi toprağa intikal etmiştir.

Bilgisinin hacmi, akıllara durgunluk verecek bir seviyede idi. İddia edilebilir ki Selçuk ve İslâm ortaçağını yalnız Türkiye'de değil bütün dünyada en iyi bilen adamdı. Mükriminin bu malûmat cephesini herkes bilir. Fakat onun, çoğumuzun bilmediği bir cephesi daha vardır:

Mükrimin, son yıllarda, tarihte analizden senteze geçmişti. Artık olayları sadece nakletmekle kalmıyor, sosyal ve ekonomik sebeplere bağlıyor, yani tarihin felsefesine giriyordu.

Onda tarih, sadece bir meslek değil âdeta bir iptilâ idi. Kendisi naklettiği olayları deruni bir yaşayışla tadar ve tattırır. Onun fikri dinlenmesi, tarihin getirdiği komik tezatları söylemekle olurdu. Geniş bir mizah esprisine sahipti. İnsanları tiplere ayrışta yarı reel yarı mizahi bir üslubu vardı. Bu arada dört türlü insan vardı derdi: Şiş, Nazım- âlem, ehli urz, esafilî şark şişi, aksiyon adamlarını remzeder. Nizam-ı âlem tipi, fülüyata geçmeye takati olmayan "İslah-ı âlem" cilerdir. Ehli urz, kimsese fenalığı olmayan mazlum insandır. Esafil-i şark, parazit v tembel yaşayanlardır.

Onun hayatı öğrenmek ve öğretmekten ibaretti. Her sohbeti bir ders, hatta orijinal bir tezdî. Tek kusuru yazmayı sevmezdi. Bu yüzden emsalsiz bir bilgi hazinesi toprağa karışmaya mahkûm oldu.

Mükrimin sâri bir şahsiyeti vardı. Bu sayede ondaki tarih şuuru nesillerde Türk milliyetçiliğinin ateşini uyandırmıştır. Türk tarihine âşıktı, bu aşkı hepimize sirayet etmiştir.

Mükrimin, hak bildiği yolda pervasızdı, dünyanın hiçbir nimeti onda kanaat fedakârlığına sebep olmamıştır. Ruhuna tarihten adeta bir cihangirlik sirayet etmişti. Bu aşk v imanla Türk milletini yine fütuhatta görmek ister, kendi hudutlarımızda sıkışıp kalmamıza gönlü razı olmazdı.

Bilgileri, herkesin, malı idi. Eğer orijinal fikirlerinin patentini alması icap etseydi, birçoklarımız mevzusuz kalabilirdik!

Yorulmak kısır kalmış olması ataletinden değil ilim namusundan ileri gelmiştir. Yazdıklarını tarihin tekzip etmesine tahammülü yoktu.

Bilgin hüviyetinin yanında Mükriminin insanlık meziyetleri hayranlığımızı arttıran bir cephesiydi. O, herkesin dostu idi. Vefasına güvenilir, yapabileceği fedakârlıklara hudut yoktu.

Açık ve dürüst söz ve hareketleriyle bir insanlık numunesiydi. Beşeri zaafllara geniş müsamahası vardı kendisi ise bu zaafllardan hemen hemen münezzehti. Kın denen şeyi tanımamıştır. Kıyastıya kimseyi tenkit ettiği görüşmemiştir.

Tarih şuurunun tabii bir neticesi olarak esas mizaç muhafaza kârıdır. Fakat beşeri terakkiye inanır.

Bu hüviyeti ve karakteriyle dostluğuna ve insanlığına doyum olmayan bir insandı. Bütün çalışanları teşvik etmiştir, bununla da kalmayarak elinden gelen her vasıta ile desteklemiştir. O, hasbi yaradılıştaki bir insandı. Madde ile pek alakası yoktu. Maneviyat âleminde yaşardı.

Mükrimin, halis bir Türk milliyetçisi ve tertemiz bir Müslüman'dı. Kur'anı en iyi anlayan ve anlatan da o idi. Ulu peygambere ve büyük halifelere hayranlık ve saygı ile dolu idi. Din anlayışı dar ve sekte değil halis bir Müslüman'ın anlayışı idi. Allah'ın anarak Allah'ın huzuruna gitmiştir.

Mükrimin, emsalsiz zenginlikteki kütüphanesini millete baraktı. Yetiştirdiği nesillerde tutuşturduğu milliyet ve halis din aşkı onun en aziz yadigarıdır.

Mükriminin kayıpla İstanbul'un bir köşesi yıkıldı. Kâmil bir insan, bulunmaz bir dost, eşsiz bir bilgin ebediyete göçmüş bulunuyor.

Bu teselli güç kayıp, bütün sevenlerini can evlerinden vurmıştır.

MÜKRİMİN HALİL YİNANÇ

Ord. Prof. Kâzım İsmail Gürkan

(Cumhuriyet – 28 Aralık 1961)

Herkes kitap okur, Mükrimin kütüphaneye okurdu! Hayatının son ayları olacağını kimsenin hatırına bile getirmediği birkaç aydan beri – bilmiyorum kaçınıcı defa – içine daldığı Topkapı Sarayı Kütüphanesini bitirmek üzere idi. Akşamüzeri Saray kapanırken hademelerle beraber dışarı çıkar, sokaklara sürünürcesine uzun ve şişkin çantası bir elinde, öteki elindeki bastonunu meşhur tavrıyla kullanarak Sultanahmet'i geçer ve ara sıra bana uğrardı.

Hemen her görüşmemizde, “ k̇ıtap ne vak̇it çıkacaktır?” ṁınakaşası açılır ve o ṫrl̇ mazeretlerini sayar, ḋk̇erdi.

Evet, niversite Ortaçağ Tarihi k̇rṡṡṅṅn hak̇iki ṁnastyla Ordinarẏs Profeṡri Ṁk̇rimin Halil (Ṫrk̇ye Tarihi) adıyla başladığı ḃẏk̇ eserin yalnız 191 sahfelik bir fasik̇l̇ṅṅ yayınladı (1944), arkası gelmedi.

Ancak meseleyi bu kadar dar bir açıdan ġrerek onu sulandıranların fikirlerini paylaşmıyorum. Zira şurası muhakkak k̇i Ṁk̇rimin başlangıçta çok dağıldı, açıldı ve nihayet Arap - Selçuk tarihleri üzerinde sahasını daralttığı zaman bir yandan daha pek çok yazma eseri ġrmesine l̇zum olduğuna inandı, bir yanda da bu sahayı hak̇ıyla k̇ymetlendirebilmek için k̇lṫṙṅṅ başka, k̇mşu alanlara uzattı. Anadolu’ya gelmiş geçmiş milletlerin, hatta aşiretlerin örf ve adetlerine, edebiyatının derinliğine inişi bundandır. Bu itibarla ṡylemeye mecburuz k̇i Ṁk̇rimin hem geniş, hem derin âlim oldu.

Yoksa Ṁk̇rimin okuduğunun binde birini satırlara geçirip – miyane ṫbiriyle - alakaalem k̇ıtap çıkarsa rahmetli İbṅlemin’in tabiriyle (yastık kadar) eserleri olurdu.

şimdi imza olarak onu en çok bulacağımız yer “İsl̇m Ansik̇lopedisi”dir. Oraya yazdığı biraş maddeden mesela bir Bayezit, bir Diyarbakır teredḋtṡz bu k̇ıtabın aslı olan Layden tabından defalarca geniş, defalarca sağlam v doğrudur.

Klasik, ḃẏk̇ ve kendi ifadesiyle yirmi üç cilt üzerine tertipleğiği eserini ise daha birçok vesika ve yazma ġrḋk̇ten sonraya talik etti, acele etmiyordu. Zira onun cerh edilmez, tam bir mehaz halinde bir telif k̇ymetine ulaşmasını istiyordu.

Ecelin bu zamansız cilveni bilir mi idi?

★

★ ★

(Maraş) ın (Elbistan) kazasında bir silsile kadı çıkarmış olan bir ailenin son kadısı Halil Efendinin oğlu, babası Malatya’da (şer-i şerifi) tatbik ederken okumaya başladı. Ufak yapılı, çekik ġzleriyle muhatabına derinden ġl̇mseyen bu orta mek̇ep çocuğu az zamanda Ṫrk̇e, Arapça, Farsçayı ğrenmiş, Kur’anı hıfzetmiş ve adeta bir Premaṫre halinde ḃẏk̇lerin sohbetine karşır olmuştu.

İstanbul’a geldikten sonra Ṁlk̇ye ile Edebiyat Fak̇ltesini bir çırpıda bitirdi. Hem yle bir ğrenci ḣviyeti ile bitirdi k̇i yıllar sonra hocası rahmetli rekṫṙṁz Cemil Bilsel bir ġn bana “ Onun sınıfta sorduğu suallerden ben neler ekmişimdir?” diyerek iftihar ediyordu!

İlk vazife olarak aldığı (Osmanlı Tarihi Enċmeni) k̇atipliğinde Abḋrrahman şerefler, Ahmet Refikler, K̇pṙl̇ler, Halil Beyler, Tevhit Beyler, Ṁk̇riminin getirdiği notlara teredḋtṡz evet diyecek inanca varmışlardı.

Ṫrk̇ vatanında ẏz iller boyu nadir yetişecek bir ilim adamının siması ḃylece belirmişti.

Lise hocalığından Üniversiteye intikal etmeden onu Paris'e gönderdiler. Aslında o lisede de Üniversite hocası gibi okutuyordu: Bir ay Rafızî, iki ay Huffaz-ı kıram, bir yıl Hazreti Ömer!.. Çocuklara sıradan birkaç k'afıyı belletmek onun derdi, emeli değildi. Zevkle, neş'e ile coşkunca verdiği takrirleri ile genç beyinlerde tarih şuurunu yaratmak, onlarda analizden senteze geçme istidadını geliştirmek istiyordu!..

Bu itibarla açıklamak isterim ki – bazı zanların hilâfına – Mükrimin hayatında bir tek gün (Vak"a nüvis) olmamıştır, tam aksine sohbetlerinde, konferanslarında, derslerinde hep tarih olaylarının felsefesine girmiş, "Şark âlimi tipi" zannolunan bu insanın kafasında daima garpli bir metot hükümran olmuştur.

Müthiş hafızasıyla erişilmez çalışma kudreti, o minicik kafasında eşsiz bir tarih ve edebiyat kültürü biriktirmiş, bilhassa Arap ve Selçuk tarihinde mana, onun şelâleler gibi açıklamalarından çıkmıştır.

"Kitap kurdu" Mükrimin, Paris'te Milli Kütüphane'ye girdi ve iki yıl seçtiği kitapları okuyup istinsah ettikten sonra memlekeye döndü. Eminim ki Mükrimini bir daha Paris'e götürüp şehrin ortasında bıraksa idiniz yolu bulamaz, kaybolurdu. Zira Milli kütüphanenin dışında onun Paris ile hiçbir alış-verişi olmamıştı.

Mükrimin az yazmış, çok konuşmuş bir hoca idi. Konuşmaları yalnız Üniversite öğrencilerine inhisar etmiş değildir. Cemiyetlerde, Halkevlerinde, mekteplerde konferanslar vererek, kahvehanede anlatarak, başı sıkılıp telefonla soranlara hiç üşenmeden, sakınmadan istenen konuyu tafsilatla açıklayarak,.. Hasılı her soranı, her öğrenmek isteyeneye doyuruncaya kadar bilgi vererek çok faydalı olmuştur.

Hocalığı, bilhassa gençlere yaptırdığı tezlerde belli oluyordu, Mükrimin konuya istikamet verip adam çalıştırmakta yüzde yüz hoca idi.

★

★ ★

Dış görünüşte ihmal edilmiş hali, şöhretini duymuş olanları evvela şaşkırtırdı!. Bu zarftan öyle mazruf nasıl çkardı?

Hakîkatte bu derin âlim gösteriş ve alâyişi tamamen arkasına atabilmiş bir kemale sahipti.

Mükrimin, terbiyeli, son derece müsamahaya sahip, şöhret hursından sıyrılmış, harikulade kanaatkâr bir insandı. Kırk yıl dostluk ettiği insanla yine de bir mesafesi vardı, sevgi ve saygının karşılıklı belirmesine vesile veren tavır ve hareketini muhafaza ederdi.

Müsamahası fevkalade idi. Kanaatin "tükenmez hazine" olduğuna misal veren iki kanaat sahibi tanıdım sa biri rahmetli ibnülemin, ikincisi de Mükrimin Halil'dir.

Hayatı boyunca bilgisi ile öğrenmedi. "Üniversite Haftaları"nın ihmal edilemez siması halinde katıldığı heyetlerle gittiği Erzurum, Diyarbakır, Konya, Van'da o şehirlerimizin tarihi üzerinde verdiği

emsalsiz konferansları, çoşarak, o günleri âdeta yaşayarak verir, sonra notlarını isteyenlere hiç kıskanmadan gönderirdi.

Tevhit Bey'i, Günaltay'ı dilinden düşürmez. "Hocalarımdır, onlardan çok şey öğrendim" derdi. Birinin, ama tek birisinin bir tek kusuruna veya zaafına temas etmek şöyle dursun hiç sun'i taraflı olmayan halis bir tevazula sanki hala onlar kendisine ışık tutarlarmış hissiyle yaşardı. Çünkü Mükrimin kendine inanmış, kendine yeter olmuştu. Takma isimlerle öğünen, alâyişlerle kıymetsiz metalar satanların pazarında işi yoktu. O sahici âlim ve bir mübarek adamdı!

KAYBETTİĞİMİZ DEĞERLİ TARİHÇİ: MÜKRİMİN HALİL YINANÇ

Doç. Dr. Bedi. N. ŞEHİSVAROĞLU
(Vatan - 4-5 Ocak 1962)

Türk milleti tarihiyle yaşayan ve tarihinden güç alan bir toplum olduğu içindir ki bu alanda her kayba çok hassastır. Mükrimin Halil Yınanç'ın ölümü onun için büyük bir kayıptır. Filhakıka o yassı kafası, açık alını, kısa boyu ve geniş omuzlarıyla tıpkı bir Eti prensi daha doğrusu canlı bir tarih gibi kısa ömrünü tüketti ve aramızdan ayrıldı. Mükrimin Halil'ler asırlarda bir yetişir. Ahmedî'ler den, Âşık Paşazade'lerden tâ Abdurrahman Şeref Bey'lere kadar gelen onlarca, yüzlerce tarihçi arasında Ord. Prof. Mükrimin H. Yınanç değerinde olan kaç kişi vardır. O derin Garp ve Şark kültürü ile tarihi dünden alır ve güzel sohbetleriyle âdeta zaman içinde ufkumuza sererdi.

Kuvvetli hafızasıyla Ali Emiri'lerin, İsmail Fennî Ef.'lerin, Osman Ergin'lerin başka sahalarda yaptığını o da tarih sahasında yapmış, yani ansiklopedik bir âlim olmuştu. Buna rağmen yer yer derinleşmesini de bilmmişti.

Orta çağ, bilhassa Selçuk âlemi sanki onun adım adım, gün gün tanıdığı bir dünya idi. O eski insanlar muhitleriyle ve şahsiyetleriyle ona ayandı. Kısaca Mükrimin Halil Hoca için tarih okunulan, öğrenilen, ders alınan bir geçmiş değil bilakis yaşanan, duyulan bir şeydi.

★

★ ★

Tanışamamız 30–35 sene öteye uzanır. Sene 1928. Ben bir ortaokul talebesi, o ise Avrupa'dan yeni gelmiş bir lise hocası idi. Onun tarihi bilgisi ve benim tarih sevgim bizi kısa zamanda dost etti. Hattâ soyadımın doğduğu çevrelere hükmeden bir beyin soyundan geldiğini, öğrenince diyebilirim ki bu dostluğa bir nebze de saygı karışmıştı.

Anadolu'nun fethini anlatırken sağ elinin işaret ve orta parmağını ters bir v gibi açıp sol elinin işaret parmağı üzerine koyarak- atlara bindiler- diye tatlı tatlı bir anlatışı vardı ki hala gözümün önünden gitmez.

★

★ ★

Enstitümüze sık sık gelir ve çok kere haftalık sohbetlerimize katılırdı. Artık vücudunun bir parçası olan yün atkısı ile, can ile – Bedî kahve var mı, kahve- olurdu.

Güzel yemeği, içmeyi, sigarayı, kahveyi ve çayı severdi. Bu bakımdan İbnül Emin'lerin, Kâzım İsmail Gürkan'ların, Tevfik Remzi'lerin, Muzaffer Esat'ların, Köprülü'lerin sofraları onu bilhassa celbederdi. Ağzının tadını bilir ve Türk mutfağının nefasetini yakından tanır. Tatlı sohbet ve derin bilisiyle o bütün bu sofraların baş tacı idi.

Hoca şakayı, lâtifeyi de severdi, İbnül Emin, Mahmut Kemal Bey son senelerde dahi haline bakmaz, kendini gençliğindeki gibi dülber görürdü ki Ağustosun sıcak günlerinde bile yüzünü gözünü sarmadan dolaşamazdı. Sebebini sorarsanız:

- *Tazanpur edenler, tazanpur ederler derdi. Üstelikte çok korkaktı. İşte onun bu zafını bilen hoca bir gece yarısından sona Köprülünün Küçük Ayasofya'daki evinden çıkıp Sultanahmet' doğru yürürken Mahmut Kemal Bey'e aklındaki bütün hayali vak'aları anlatmaya başlamış:*
- *Efendi hazretleri şurda bir adamı kesmişler, şurada birini çevirmişler, şurda urza geçmişler, derken hocanın yanında yürürken İbnül Emin yavaş yavaş hocaya yanaşmış, koluna girmiş, korkudan âdeta Mükrimin Bey'e yapışmış. Buna rağmen sağ salım Sultanahmet'e gelince efeliği tutmuş:*
- *Nerde imiş onlar, haydi gelsinler, haydi gelsinler diye hocanın kolundan ayrılmış, lâkin Mükrimin Bey:*
- *Öyle ise dön görelim diye eline yapışınca koşarcasına evinin yolunu tutmuş. X*

★

★ ★

Eskiiden hafta ortalarında akşam saatlerini küllük'te, küllük yıkıldıktan sonra ise Lâleli'deki kahvede geçirirdi ve o saatlerde de geniş bir dinleyici hâlesi etrafını alırdı.

Soğuk bekâr evinin en manidar eşyası kıtapları, bilhassa kendi eliyle yazdığı yazmalarıdır. Bunlar hayatın en değerli şeyleri idi.

35 senedir onu şöyle bir yeni veya süslü bir şey giymiş gördüğümü pek hatırlayamam. Esasen o tabiatın güzellik babında kendisinden esirgediğini böyle giyinmekle cemiyete ödetmek isterdi. Buna rağmen giyiminden, hatta boşazından esirgediğini kıtaplara seve seve harcardı. Bunların dışında bu dünyadaki tek varlığı Beyazid'deki küçük bir evdi. O da bir avukat dostun eseri himmeti idi. Yoksa onun böyle şeyleri düşünmeye vakti bile yoktu.

★

★ ★

Dört beş sene önce idi, tarihçi olmasının sebebini şöyle hikâye etti;

8 yaşından dokuz yaşına kadar Kur'anı hıfz etmiştim. Babam medreseye gitemmi, tefsir ve hadise de çalışmamı isterdi. Hatta liseyi bitirdikten sonra dahi (Sahn Medresesi) ni bitir, (Medrese tül-mütehassın) a gider tefsir çalışsın, diyordu.

Nihayet tarih okumak şartıyla Üniversiteye devamıma müsaade etti. Çünkü onun görüşüne göre tarih hadis'in bir şubesi idi. Filhakıka zamanla islâm tarihine girdiğe peygamberimizin, sahabelerini hayatlarını incelemek için hadis kitaplarını, tefsirleri hatta Kur'an-ı Kerimi baştanbaşa incelemek icap etti. Çünkü peygamberimizin hayatı için en otantik kitap Kur'an-ı Kerim'dir.

Böylece babamın kırılan kalbini hoşnut ettim, sanırım. Fakat gene babam derdi ki;

- *Tarih çok veballî bir ilimdir. Bir insanın yapamadığını kendisine izâfe etmek günahdır.*

Daima "El-uhdet-ü alel-ravi... Mes'uliyet nakl edene aittir" diye bahset derdi.

İşte çok bilen, güç yazan, az eser veren Mükrimin Halil Yinanç'ın özrü bu sözlerdedir, sanırım.

★

★★

Ona göre, yüzden fazla devlet kuran, Hindistan'ı, İran'ı, Çin'i, Mısır'ı fetheden Türk'ün en büyük eseri Anadolu'nun fethi'dir. Zira diğer fetihler ancak 50-60 sene sürmüştü, göçebelere dayanmıştı. Bu sür'atli yıkılışların bir sebebi de, Türklerde de Cermenler gibi ülke aile reisine Büyük Hakan'a, Kaan'a yani Sultan'a aitti. O ölüncü evlâtları arasında tahsis edilir. Orta Asya'nın kendi öz yurdunun düşman eline geçerek parçalanması gibi büyük bir bedbahtlığa uğrayan Türk ancak Anadolu'yu açtıktan sonradır ki yeni bir vatana kavuşmuştur. Çünkü bu fetih diğerleri gibi geçici olmamı, Anadolu'da muntazam, esaslı ve merkezîyetçi bir devlet kurmuştur.

Tarihi tespit etmek ve yazmakta o kadar müşkülpesent olan Ord. Prof. Mükrimin Halil Yınanç hakkında ölümün hemen ertesi günü çıkan yazılarda bile hakîkate uymayan taraflar var. Bu hal onun ruhu incitir, sanırım. Bu sebeple 30.VI.1957 günü gene bir sohbet anında bizzat kendisinin dikte ettirdiği hal tercümesini vermekle onun ruhaniyetini memnun edeceğimi umarım.

★

★★

"Aslen Elbistan'lı bir kabiledenim. Ailem altı yedi kola ayrılır. Biz Halil Ef. Ocağınız ki ulema soyudur. Ailemin bir kolu da Yemlikazede'lerdir ki onlar da büyük ulema yetiştirmiştir.

Pederimin ve annemin babaları hep kadı veya müderrisdir. Esasen annemin ve babamın dedeleri kardeşlerdir. Babam Malatya, Mardin ve Diyarbakır kadılıklarında bulunmuştur.

Pederim vazife ile bulunduğu bir sırada Dersim'de Çarsanacak kazasında 1316/1898 senesinde doğmuşum. Künyem İbrahim Mükrimin B. Halil Kâmil B. Mehmet Sakîp Elbistanî'dir. Başka kardeşlerim olmuşsa da vefat etmişlerdir. Yalnız hemşirem Hatice Hanım sağdır. İlk tahsilimi hususi olarak baba ocağında yaptım. İlkokula gitmedim. Sekiz dokuz yaşlarında hafız-ı Kura'an oldum. Babamın her cüz'ü hıfzettiği bir arı lira beni bu hususta çok teşvik etmiştir. Sonra Elbistan'da rüştüye'ye başladım ki bugünkü ilk okul 4.cü sınıf karşılığıdır. Böylece dört ve beşinci sınıfları Elbistan'da okudum. Babam Malatya'ya tayin edildiğinden rüştüye üçüncü sınıfla idâdi biri Malatya'da okudum. Aynı sebeple idâdi ikinci Mardin'de, üçü de Diyarbakır'da okudum. O sene, yani 1913 de idâdilerin adı liseye çevrildi, idâdi üç 10. sınıfa karşılık tutuldu. Demek ki 1913 de lise ikinci sınıfta idim. O sıralarda liseler 12 sene olduğundan son iki sınıflı İstanbul'da Gelenbevi Sultanî'sinde bitirerek lise mezunu oldum. Prof. Şemseddin Günaltay Sultanî'sinde bitirerek lise mezunu oldum. Prof. Şemseddin Günaltay Sultanîde müdürümüz idi.

Bilâhare babamı ikna ederek 1916 da Edebiyat Fakültesi Tarih şubesine girdim ve 1919 da mezun oldum. Aynı sene Mülkiye'ye kaydolunarak 1921 de oradan mezun oldum. Prof. Hilmi Ziya Ülken de Mülkiye'den arkadaşımdır.

Evvelce okulda ve evde aldığım hususi derslerle Arapça ve Farçayı öğrenmiştim. Bu sebeple Edebiyat Fakültesinde iken hep İslâm tarihi ile meşgul oluyor ve mümkün olduğu kadar eski kaynaklara inmek istiyordum. Bu hususta Şerafeddin Yalçkaya, İsmail Sadettin ve Şirvanlı Sadreddin Ef. lerden aldığım derslerin büyük faydası oldu. Mülkiye'yi bitirdikten sonra bir taraftan Nişantaşı ve Davudpaşa ortaokullarında muallimlik yapıyor, bir taraftan da Tarih- i Osmanî Encümeni'nde kütüphane memuru olarak çalışıyordum. Encümen İstanbul kütüphanelerinde incelemeler yaptım. Dönüşte gene Encümen kütüphane memurluğuna devam etmekle beraber Kabataş Lisesine de mualim oldum. Bilahare bir müddet Galatasaray Lisesinde hocalık ettikten sonra gene Kabataş'a döndüm. 1933 de Üniversite reformu sırasında Doçent olarak Üniversite'ye geçtim. 1941 de Profesör oldum. 1957 den beri de Edebiyat Fakültesi Orta Çağ Ord. Profesörü olarak çalışmaktayım.”

Filhakika Ord. Prof. Dr. M. H. Yinanç artık dünya çapında bir otorite olmuştu. Milli Mecmua, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, İslâm ve Türk Ansiklopedileri gibi müteferrik yerlerde çıkan yazıları ve monografileri hariç başlıca neşriyatı şunlardır:

- *Düsturname-i Enveri*
- *Anadolu'nun Fethi*
- *Tanzimattan Meşrutiyete kadar bizde tarihçilik*
- *XII. asır tarihçileri ve müverrih azamî*
- *Feridun Bey münşeati*
- *Dulkadir oğulları tarihi*
- *Fezleket ekval el-Ahvar hakkında.*

TÂRİHİ TEMSİLEDEN ADAM

*Nihad Sami BANARLI
(Hürriyet – 6 Ocak 1962)*

Aramızdan ayrılışı ilim hayatımızda büyük boşluk bırakan Mükrimin Halil için dostları ve talebesi böyle söyledi. Mükrimin Halil, derslerinde tarihi takfir etmez, temsil eder, denirdi.

Bunun sebebi merhum üstadın, derin vukufla anlattığı târih vak'alırını, adeta aynen yaşar gibi, yahut, bir sahnede temsil eder gibi, etatral bir lisanla ve öyle jestlerle anlatmasıydı.

Bilhassa çok iyi bildiği İslâm tarihini, ilk İslâm kahramanlarının hayatını hikâyeye edîşleri böyleydi.

★

★ ★

Anadolu'yu fetheden Türk gazileri arasında böyle dini milli bir tarih v destan hayatı vardı. Türk gazileri, kendi eşsiz kahramanlıklarındaki büyüklüğü düşünmez, eski İslâm kahramanlarının macerasını öğrenmekte derin lezzet bulurlardı.

Müslüman Türk hikâyecileri, halk ve oru topluluklarında Hazret-i Ali'nin, Hazma'nın sâd-ibni Ebî Vakf'ın kahramanlıklarını anlatır; Battal Gaazi, Dânişmend Ahmed Gazi gibi, halkımız arasında milli destanlar yaratan kahramanların hayatını naklederlerdi.

Hikâyecilerimiz, o tarihlere mahsus, manzum bir hikâyeye ve destan diliyle, bu maceraları, adeta yeniden yaşıyorlarmış gibi teatral sahneler halinde anlatırlardı.

Mükrimin Halil Bey'den tarih dinlediğim nice günler, bende hep bu hatıralar canlandı. Onda kahramanlığa âşık Türk milletinin bu destan ruhunu dinledim. Anlattığı tarihi, onun kadar, jestlerle, mimiklerle söyleyerek, bir sahne sanatkârı heyecanıyla temsil eden bir başka insan görmedim.

★

★ ★

Mükrimin Halil Bey, benim daha ilköğretimde tarih hocamdı. O yıllarda ilköğretimimizde her ders, hem de böyle müteahsis hocalar tarafından okutulurdu. Biz, Gelenbevi Sultanisi'nin İlk kısmında henüz 3. sınıf öğrencisiydik. Mükrimin Halil, o sene Sultani'nin 12.sınıfından mezun olmuştu. Hocalarımız arasında daha o zaman, ilmi bir şöhrati vardı. Bizden çok büyük, Sultani talebesi, o yıllarda mektep bahçesinde koşmaz, oynamaz, temiz, lacivert elbiseleri, ağırbaşlı davranışlarıyla, bir takım ciddi ve ilmi bahisler konuşarak, âlimler gibi dolaşırlardı.

Onlar arasında Mükrimin Halil'i çok görmüştük; Arkadaşları, daha çok, onun anlattığı tarih sahifelerini öğrenirlerdi.

Biz üçüncü sınıfta iken, Sultani'den henüz mezun olan Mükrimin Bey'i mektep idaresi kaybetmek istemedi. O, bir taraftan Dârülfünûna devam ederken öte yandan bizim sınıfta hocalığa başladı.

Birdenbire derin bir tarih ufku içinde kaldık; Hazret-i Muhammed'den başlayarak, bütün İslâm kahramanları karşımızda geçit resmi yapıyor; onları, bugünkü vatanımızı fethetmeye gelen, Türk-İslâm kahramanları takip ediyordu. Dünyaya İslâm ahlakının, İslâm medeniyetinin yayılışını ve bu medeniyetin haçlı ordularına karşı, kahramanca müdafaasını, heyecanlı sahneler halinde, âdeta seyrediyordu.

★

★★

Mükrimin Bey bazen coşuyor, bize fars diliyle yazılmış şehnâmelerden, manzum tarihlerden sahifeler dolusu mısralar okuyordu. Zaman zaman da İslâm medeniyetine ait bir tarih sahnesini ondan Arapça cümleler halinde dinliyordu. Firdevsî'nin Şehnâme'sindeki Zâl-oğlu Rüstem'in kahramanlıklarını da ilk defa onun ağızından ve farsça mısralar halinde dinlemiştik,

Biz, ilkökölün üçüncü sınıf öğrencileri, bunlardan, lisan olarak, tabii, hiçbir şey anlamıyorduk. Fakat Mükrimin Bey'de öyle bir ifade kudreti vardı ki, kelimelerini bilmeğe lüzum kalmadan, anlattıklarını adeta yaşıyorduk. Arapça, farsça söylediklerini, kısaca, Türkçeye çevirdiği zamanlarda bizi, onların başka dillerdeki ifadesini bile adeta anlamış olmaktan doğan, tuhaf bir heyecan kaplıyordu.

★

★★

Aziz üstat, sonra, yurdumuzun büyük tarih âlimi oldu. Ben kendisine her zaman ilkökuldaki talebelik yıllarının saygı, sevgi ve hayranlığıyla bağlı kaldım. Kendisinden ve eserlerinden çok şeyler öğrendim.

Bu bilim ve tarih aşığı insanın, kendisini kitaplara, yazmalara, defterlere bakışındaki fazileti daima hayranlıkla takip ettim. Başlangıçta eşsiz bir hafıza bilgisi halinde başlayan tarihçiliği zamanla eski vesikalarda sık sık müracaat etme lüzumunu hissederek gelişti.

Bu ilim adamı, kendisinden belki en istifade edilecek bir devirde, cemiyetimizin ciddi ilme karşı gösterdiği, tarihe ve coğrafyada görülmemiş bir kayıtsızlık ortasında ziyan oldu.

Aziz hocama ve benim gibi nicelerine hocalık yapan bu muhterem insana Allah'tan mağfiretler dilerim.

MÜKRİMİN HALİL HOCA

Haldun TANER

(Vatan – 7 Ocak 192)

Daha adı, doğarken, yönünü belirlemiş gibi idi.

Sonrakı yaşayışı bunu sadece doğruladı. Düşünüşü davranışı, dünya görüşü, öğrenme yolu, inceleme metodu, kısaca bilimsel kişiliği bile doğulu idi. Ama güçlü, ama candan, ama temiz ve çalışkan bir doğulu.

Onca, Galatasaray bir zamanlar şehzadeleri okuttuğu gibi şimdi de büyüklerin, zenginlerin, şımarık oğullarını yetiştiren bir Türk Eton'undan başka bir şey değildi.

Buraya düştüğü yıllardaki tedirginliğini bugün gibi hatırlıyorum. Ne var ki, sonra alıştı idi. Biz de ona.

Yoksa öyle yerde böyle hocanın barınabilişi görülegelen şeylerden değildi.

O tarihe kadar birkaç yakını aydından başka kimsenin bilmediğini değerini, işte bizler otuz bir yıl önce ilk sezenler bizler, o bacak kadar öğrencileri olmuştuk. Mükrimin Hoca o yıllarda otuz yaş dolaylarında olacaktı. Altmış yaş yakınlarındaki ölümünden bir iki ay önceye adar neyse, o zaman da oydu. Galiba hiçi genç olmamıştı.

Koca Galatasaray'da, öğretmenler inde kendine tek uygun dost olarak Hilmi Ziya Ülgeni bulmuştu. Daha sonra pek az insanda gördüğüm bir okuma açlığı içinde durmadan okuyorlardı.

Sonra iki birden, hak ettikleri daha büyük kürsülere, Üniversiteye atandılar.

Mükrimin Hocamız Edebiyat Fakültesindeki yerini de, o kimsese benzemeyen kişiliği ile doldurdu.

Bizim o vakit ki Edebiyat Fakültesi, henüz jurnalcı ve telgrafçıları ile değil de, değerli hocaları ile tanılıyor, anılıyor.

O yıllarda tesadüfen, her kürsünün hocası, o kürsünün gerektirdiği niteliklerin hepsini kendinde toplamış, bulunuyordu. Kişi ile uzmanlığı arasında bu kadar uygunluk, bir de, ancak tiyatro piyeslerinde bulunurdu.

Antik filoloji hocası nasıl olur: beyaz kabarı saçlı, dimdik başlı, eski Yunanlılar gibi ağır yürüyen, temkinli, düzenli, bilge bir kişi. İşte Prof. Kranz öyleydi.

Bir Divan Edebiyatı profesörü nasıl olur, konuşmasında, özel mektuplarında bile Divan şiirlerinden kıtalar, Osmanlı incelik, sitem ve kinayeleri, teşbih ve imalelerini kullanan duygulu, alıngan, içli bir adam. İşte Prof. Ali Nihat Tarlan.

Bir İngiliz Filolojisi doçentini nasıl hayal edersiniz: Okxford ya da Kembriç mezunu partiler kırktyellerde de kendini evinde hisseden yakışıklı bir genç adam: O da var: Vahit Turhan

Ve nihayet kürsüsünün kişiliğine en yakışan İslâm Tarihi Profesörü Mükrimin Halil Yinanç hocamız... Profesörlük lâkabı, Mükrimin Hocanın adının yanında olduğu gibi, kişiliğinin üzerinde de, tıpkı başındaki fotr gibi bir iğreti, bir zorlama dururdu.

O profesörden çok, örneğin Fatihin ünlü medresesinin ünlü bir mütebahhirine benziyordu. İskarpinleri, ayağında mest gibi çağrışımı vardı. Sırtından çok seyrek eksiğ ettiği paltosunu, siz biraz hayalinizi zorlayarak, bir çeşit cüppe sayabilirdiniz.

Ne hikmettir bilinmez, o benzersiz alınının bütünüün kapayıp güv ve erkek kaşlarına kadar indirdiği kalıbı bozulmuş şapkası ve ağırlığından ötürü dik taşıyamamış gibi hep biraz öne ve yana eğik tuttuğu başı ve kırsacık adımlarıyla, ama ne güvenli, ne kendine has, ne heybetli diyeceğim, yürüyüşü ile uzaklaşan

bu küçük adamın, kuşağı tükenmekte olan bir doğulu bilim tipinin son örneği ve ayrıca dünyada eşi az bulunan bir bellek fenomeni olduğunu, bir yabancı olarak katiyen kestiremezsiniz.

İslâm tarihini sade öğretmez yaşattırdı. Çünkü içinde yaşardı.

Hayalinde Üniversite Medrese, öğrencileri çözmezler, evi de hücresi idi. Bütün ömrü bu ikisi bir de Üniversite, Millet, Süleymaniye kütüphaneleri arasında geçiyordu. Arada bir Laleli kahvesinde oturuşlarını saymazsanız başka bir eğlencesi yoktu.

Prof. Sabri Esat Siyavuşgilin onun hakkında yazdığı vukufly yazıda belirttiği gibi: “O asır asır, sene sene, hatta gün be gün tarihi yaşayan adamdı. Her günü mazi idi. Hiçbir hadise olmazdı ki, onda İslâm Orta Çağına halka halka giden tedailer uyandırmasın, hiçbir vak’a zuhur etmezdi ki, hafızasının derinliklerine daldırıldığı bir dikkatle altı yüz yıl öncesine ait benzerlerini bulup çıkarımsın” Ne kadar doğru.

Hoca kafasını İslâm tarihinin alaturka saatine göre ayarlamıştı.

Öyle ki kendine düşen bir mirası Medeni Kanuna göre değil de, İslâm hukukuna göre aldığını biz öğrencilerine anlatmıştı.

Bu kadar doğulu olmasına karşılık bir gün ikiyüzlülüğü, içinden Pazarcıklılığı görülmemiştir. Öylesine saf ve temizdi. Karakteri, örneğini galiba doğunun soysuzlaşmadığı devirden alıyordu.

Bir kere, Galatasaray’da hoca sınıfı kalaylayışını ömrümde unutmam. “Sizin analarınızın babalarınızın hayat idealini avucumun içi gibi bilirim” demişti. “Hepinize çok para kazanacak, rahat yaşayacak meslekler hazırlamak istiyorlar. Hepsi bu. Onlarca başarının ölçüsü sadece budur. Ama dünyada büyük olarak ne yapılmışsa, bu çeşit başarılı insanlar dışında hatta onlara rağmen yapılmıştır.”

Yine hiç unutmam, yerden göğe kadar haklı bu uyarıyı, içimizde ham bir arkadaş ters anlamış, lüzumsuz bir alınganlıkla müdüre çıkıp eve gidip hocayı ihbar etmişti.

Orasını pek iyi hatırlayamıyorum - ya da belleğim belki de bir unutma çabası içinde - Hocaya galiba idare tarafından “öğrencileri ailelerine karşı kıskırtmaması” ihtar ediliyordu.

Ancak Amerika üniversiteleri mütevelli heyetlerinin ya da askeri junta ihbarcılarının dar görüşleri içinde olağan karşılanabilecek bir tutumu Galatasaray idaresinde görmek bende büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştı.

Bu anıyı surf Mükrimin Hocanın, hele genciliğinde, ne denli bir kızgın adam, doğru bildiğini yaymakta ne yürekli bir hoca olduğunu belirttiği için seçtim.

Bu uyarısı bir yana, onun doğru bildiği şeylerin çoğundan ayrı hatta çoğuna karşı oldum.

Ama temizlikleri ile yeryüzü konuklulukları sırasındaki özellikleri ile içimizde yer eden insanları, hocamız olmasalar bile, iyi yönleri, renkli yönleri ile anmayı, hele yokluğun içinde eridikleri sırada bir kere daha hatırlamayı dostluk ve insanlık borcu sayanlardanım.

Herkesin türlü çıkarlarla, bölündüğü, dağıldığı beş altı kola yayıldığı bir devrede bile Mükrimin Hoca hayatının tek ihtirası olan mesleğinden başak tek meşgaleye sapsamış, dünya üzerindeki ödevinin bu olduğuna inanıp bunun dışındaki en küçük bir oyalanmayı ülkesine, amacına ihanet bilmişti.

Böyle yaşadı, böyle öldü.

Mükrimin Hocanın, galiba tek batılı yönü, tek modern yanı da bu oldu.

YİNANÇ'IN VEFATI AVRUPADA BÜYÜK TEESÜR YARATTI

Ord. Prof. H. Dr. Herbert W. Duda

(Akşam - 12 Ocak 1962)

Ölümünü büyük bir teessürle haber verdiğimiz İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İlk Çağ Tarihi Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç'ın kaybı yabancı memleketler ilim adamları arasında da büyük bir üzüntü yaratmıştır.

Bu cümleden olarak Viyana Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü Müdürü Ord. Prof. H. Dr. Herbert W. Duda gazetemize gönderdiği mektubunda şöyle demektedir:

"En eski Türk dostlarından birini, saydığım büyük âlim Mükrimin Halil Yinanç'ın ölümünü gazetenizden öğrenmiş bulunuyorum. 37 yıl önce Paris'te tanıdığım sevgili Mükrimin'i o zaman derhal gönlüm sarmıştı. Bilgili, mütevazı, iyi kalpli ve şen olan Mükrimin, Derin bilgi denizinden çıkardığı inceleri cömertçe arkadaşlarına dağıtırdı. Türkiye'de kendisi ile sık sık temasta bulunduğum Mükrimin müsteşrik âleminde çok meşhur idi. Eserlerinden ve bize şifahi olarak verdiği malumattan çok istifade ettik. Kabri başında kendisine teşekkür etmeyi muqaddes bir borç biliriz. Mükrimin Halil bizce unutulmayacaktır. Kendisini sevenlere ve geride bıraktıklarına başsağlığı dileriz"

ORD. PROF. MÜKREMIN HALİL YINANÇ

Doç. Dr. Faruk Sümer
(Yeni İstanbul – 18 Ocak 1962)

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Orta Çağ tarihi Ordinaryüs Profesörü M. H. Yinanç'ın 22.12.1961 vefatı ile ilim âlemimiz doldurulması hiçbir zaman mümkün olmayacak bir kayba uğramış, milletimiz de büyük bir evladını kaybetmiştir.

Prof. Dr. M. H. Yinanç Maraş vilayetinin Elbistan kazasında ki eski ve köklü bir aileye mensuptur. Baba ve dedeleri müderrislik, kadılık gibi vazifelerde bulunmuşlar ve bu arada birçok ilmi eserlerde telif etmişlerdir. Hocamız 1897 yılında doğmuştur. Babası Halil Kamil Efendi olup Türkiye'nin muhtelif yerlerinde kadılık vazifelerinde bulunmuştur. En son bulunduğu yer Adana'nın Hacın (sayınbeyli) kazası idi. Burada iken 1919 yılında zevcesi ile birlikte Ermeniler tarafından feci bir şekilde şehit edilmiştir. Elbistan'ın bu köklü ve eski ailesi 24 Oğuz boyundan olup Türkiye'nin iskânında belki en büyük rolü oynamış bulunan Avşar boyuna mensup idi.

İlk tahsilâtını babasının memuriyette bulunduğu Elbistan'da, sonra Malatya ve Diyarbakır da yapmıştır. İstanbul'a gelerek Gelenbevi Sultanisine girmiş ve buradan mezun olmuştur. Bundan sonra açılan imtihanı kazanarak Mülkiye Mektebine giren M. Halil Bey bir taraftan da Edebiyat Fakültesine devam ederek her ikisini de başarı ile ikmal etmiştir. Bunu müteakip İstanbul'da ki muhtelif liselerde tarih hocalığı ve Türk Tarih Encümeni hafız-ı kütüplüğü vazifelerinde bulunduktan sonra 1925 yılında araştırmalar yapmak üzere Paris'e gönderilerek bu şehrin büyük kütüphanelerinde iki buçuk yıl çalışmıştır. 1927 de yurda dönen M. H. Yinaç Kabataş ve Galatasaray Liselerinde tarih öğretmenliği yaptıktan sonra 1933 de yeniden kurulan üniversitenin Edebiyat Fakültesinde Orta Çağ Tarih doçenti olmuştur. 1939 da Profesör, 1957 'de de Ordinaryüslük payesine erişmiştir.

İşte rahmetli hocamın kısa hal tercümesi budur; mufassal hal tercümesi onun yakın zamanda yayınlanmasını ümit ettiğimiz çok değerli birinci cildinin başında verilecektir.

Mükrimin Hoca çağımızın en büyük Tarih âlimlerinden birisi idi. Onu Taberi, İbnül Esir gibi klasik İslam müverrihlerinin son bir mümessili gibi saymak katıyen doğru değildir. Gerçi M. H. Yinanç'ın bilgisinin vüs'ati bu müverrihlerinkî ile mukayese edilebilir ise de, hocamız tarih ilminin usullerine göre çalışan mütehassız bir âlim idi. O oldukça geniş olan ihtisas sahasında yalnız siyasi ve kayınamelere bağlı kalmayarak resmi vesikalarda, edebi ve dini mahiyetteki eserlerde bulunan tarihi bilgileride elde etmişti.

Böylece o gerek kaynaklara ait hayret edilecek bilgisi ve gerek malzemenin kıymet derecesi üzerindeki derin vukufu ile geniş bir sahada yıllarca rakipsiz bir hâkimiyet kurmuştur. Çok genç yaşında Feridun Bey Münşaatındaki Osmanlıların ilk devirlerine ait birçok vesikaların gerçekten başka devlete ait vesikalar olduğunu ilk defa olarak ispat etmek suretiyle tenkidî tarihçilikteki başarısının ortaya koymuştur. Bunu müteakip Paris'teki çalışmaları esnasında keşfettiği Enveri'nin Düstürname adlı mühim eserini neşir ve bunun mükemmel bir ilmi tahlilini yapmıştır. O'nun üçüncü mühim eseri "Anadolu'nun Fethi" olup bu konuda yazılmış tek eserdir. Bu üç eser M. H. Yinanç'ın Avrupa'da Şarkiyatçılar âleminde de büyük bir şöhret kazanmasını temin etmiştir. İslam ansiklopedisine yazdığı Akköyünlular, Bayezit, Cihanşah, Danişmentliler ve Diyarbakır makaleleri de onun terkibi mahiyetteki yazılarının en güzelleridir.

M. H. Yinanç dünya tarihinin ana hatlarını gayet iyi bilen bir âlim idi. İslam tarihini Arap boy ve oymaklarını ve bunlara mensup meşhur kimseleri de çok iyi biliyordu. Bu sahalarda da birinci sınıf bir mütehassıs idi. Çok yakından meşgul olduğu ilim sahası ise orta Çağ İslam Türk Tarihi ve bilhassa orta Çağ Türkiye Tarihi idi. Bu konuda 40 yıldan fazla bir zaman çalışarak pek çok ve pek kıymetli malzeme toplamıştı ki; bu, dünyada pek az ilim adamının erişmiş olduğu bir başarıdır. Bu kıymetli malzeme dikkat ve itina ile yazılmış olarak, sayısı yüzü geçen defterlerde bulunmaktadır ki, bunların yayınlanması ilim âlemi için pek büyük bir kazanç olacaktır.

Hocamızın eserlerine gelince, yukarıda sayılanlardan başka İslam Ansiklopedisinde ve diğer bazı dergilerde birçok yazıları vardır ki bunların hepsi de orijinal makalelerdir. Ancak, bütün bunlar hocamızın bilgi ve hazırlığına nispetle pek cüz'î dir. Yakın dostları ve talebeleri kendisinden cilt cilt eserler beklemekte idiler. Hocamız da beklenenleri yazabilecek her türlü hazırlık ve vasıtalara malikti. Kendisi vefatına kadar bu hususta herkesi tam bir ümitsizliğe düşürmedi ise de, yakın dostları ve talebelerinin çoğunda daha fazla eser vermemesi epeyce bir zamandan beri bir üzüntü konusu olmuştu. Bilhassa son yıllarda bu mesele sık sık açılıyordu. Bir defasında "Ben Oğuz Han gibi imparatorluğumu altı oğluma tahşim ettim. Artık onlar bu işi yapacaklar ." demişti. "Altı oğlum" sözü ile şimdi Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde öğretim üyeleri bulunan beş talebesi ile bir de çok sevdiği değerli bir ilim adamımızı kastediyordu. M. H. Yinanç'ın eserleri yanında binlerce talebe yetiştirmek suretiyle memleket kültürü ve irfanına yaptığı büyük hizmet üzerine fazla söz söylemeye hacet yoktur. Hatta muhtelif meslek ve sınıflara mensup yüzlerce yurttaş'ın Bayazıt'taki küllük, Veznecilerde ki Dar-üt talim ve Laleli kıraathanesinde feyz aldıkları da herkesçe malumdur.

M. H. Yinanç Avrupa Şarkiyatçılar âleminde tanınmış bir ilim adamımızdı. Bilhassa Orta Çağ Türk Tarihi ile meşgul olan Şarkiyatçılar onun ilmi kudreti karşısında büyük bir hayranlık duymuşlardır. Hocamızın pek kuvvetli bir hafızaya sahip olduğu bilinir. Fakat zekâsı belki hafızasından daha kuvvetli idi. O'nun sürati intikali, görüşlerinin isabetliliği, insanları ilk bakışta tanıma kabiliyetini dostları ve talebeleri gayet iyi bilirler. Bu meziyetlerinin yanında iyiliksever, namuslu, vakur, şöhret ve ihtirastan müşteneip mütevazi bir zat idi. İlmî meselelerde talebeleri ile konuşmalarında Garpli ulema arasında bile

nadiren rastlanacak bir müsamahası vardı; gittikçe maddileşen cemiyetimizde dostlarına karşı olan vefakarlığı örnek olarak gösterilebilecek bir mahiyette idi.

Mükrimin Hoca vatani Anadolu'ya ve bu ülkenin sahibi Türk Milletine yüreğten bağlı bir insan idi. Bütün hayatında en çok konuştuğu mevzular Türk Milletinin Tarihi, harsı onun günlük meseleleri idi. 1913 yılından beri daimi olarak oturduğu İstanbul'un pek çok yerlerini karşı karşı dolaşmıştı. O oğuz Türklerini ve onların büyük hükümdarı Selçuklu Turgut Beyi(bu hükümdarın türbesinin resmini cüzdanında taşırdı.) Alpaslanı, Kılıçaslanları, Osmanlı Hükümdarlarını (en başta Kanuni'yi) Artuk Bey, Afşin ve Atsız gibi Selçuklu kumandanlarını, beline kadar su içine girerek vatani ve milleti için savaşan Mehmetçigi, Pilevne'nin düştüğünü namaz sırasında öğrenip şiddetli teessüründen başları secdeden kalkmayan asil Türk Milletini seviyordu. Türk Milletinin çobanında bile mizahi vardır, eşkıyası da merhametlidir" derdi.

Türk Milletinin ve diğer millet ve kavimlerinin psikolojileri hakkında ilgi çekici fikirleri vardı. Bütün bunların yanında hatalarımızı ve noksanlarımızı da açıkça söyler ve tenkitlerde bulunurdu.

Tarihi meselelerimizi tam bir tarafsızlıkla tetkik etmiştir. Gerçeği bulmak ve onu ifade etmek ilmi çalışmalarında başlıca gayesi olmuştur. Zamanın hadiselerinden çok teessür duyduğu bir gece yarısı yanındakilere "Büyük Sultan" dediği Kanuni Süleyman'ın türbesini ziyaret etmeyi ısrarla teklif etmişti. Fakat Mükrimin hoca mazide yaşayan bir insan değildi. Yukarıda da işaret edildiği gibi mühim birçok memleket meselelerinde isabetli fikirleri vardı. Kendisi bir idealist idi. Bilgi ve fazilet ile mücehhez memleket çocuklarının yüksek mevkilere geçerek milletimizin meselelerinin halletmelerini bekliyordu. Türk Milletine samimi olarak bağlı olmayanlar için "onlar her zaman hüsrana uğramışlar ve bundan sonrada uğrayacaklar" derdi.

Türk Milletinin manevi değerlerine hürmetkârlardı. O, talebelerine daima şu telkinde bulunmuştur: "Çalışkan ve faziletli olunuz."

Allah Rahmet eylesin.

MÜKRİMİN İÇİN

Prof. Dr. Ali Nihad TARLAN
(Yeni İstanbul – 1 Şubat 1962)

Onu da kaybettik. O ne muazzam bir değerdi. Etrafında toplananlara bilgi, neşe dağıtmasını ne kadar iyi bilen bir insandı.

Vefatından iki gün evvel kendinin yarı cesametinde olan çantası ve meşhur bastonu ile odanın kapısını aralamış, "Gireyim mi, müsaade varmı?" diyerek içeri girmiş, mutad şekilde hatırmı sormuş, "Ey, hissiyatın nasıl?" Ve derhal emir vermişti: "Kahvemi.."

Ve sonra hazin bir şikâyet "... ee Nihatçıgım eski arkadaşlardan bir Hilmi Ziya Ülken, birde sen, üçümüz kaldık, Halid nazmiler, Reşat Şemsettinler, Nazmi Acarlar, avukat Arifler... hepsi gitti." Dakikalarca elinde tutup düzelttiği, oynadığı sigarasına gözleri dikilmiş, düşünceye dalmıştı. Ben, "Bırak bunları, Cenabı Hak ne kadar ömür takdir etti ise yaşar, gel dediği zamanda gideriz. İnsan ölümü öldükten sonra düşünür." diyerek onu biraz teselliye çalıştım.

Son zamanlarda onda bu ruh hali o kadar barizdi ki... O'na ait sonsuz hatıralarımdan bir kaçını buraya yazıyorum. Bu da bir rahmet vesilesi olur. Fakat Mükrimin için son satırları yazmak ne kadar güç... ne kadar güç...

Sene 1911 Fatih Parkı'nın önünde iki mektepli buluştum. İki İdadî talebesi. Biri Gelenbevi, diğeri Vefa İdadisine devam eden bu on üç on dört yaşlarında ki iki çocuğun hangi saik buluşturmuştu. Derhal itiraf edeyim ki, bu buluşma benim teşebbüsümle değil Mükrimin'in teşebbüsü ile olmuştu. O daha o yaşlarda belki daha evvel, derin bir hüsnüniyetle gözüne kestirdiği ve kendisinde kıymet tevehhüm ettiği arkadaşları soruşturur arar bulurdu. Bende de bir kıymet tevehhüm etmişti. Ben hemen daima insanlardan kaçan bir acayip ruha sahiptim. Buna rağmen o'nun halis kalbi, derin samimiyeti beni o derece sarmıştı ki.

Mektepten çıkıp eve döndüğüm zamanlar, ekseriya Fatih Parkı'nda onunla buluşur, Fatih Bulvarı'nın o zaman yeni dikilmiş fidanları arasında ki yolda ortalık kararınca kadar konuşurduk. Edebiyata çok merakı vardı. Ben ona kendi- tabii çocukça- şiirlerimi okurdum. Beğenirdi, beni teşvik ederdi. Hatta "Meryem veya efsane-i sevdâ" mevadli manzum bir trajedi mevzuunu o zaman bana o vermişti.

Seneler geçti. Kabataş da buluştuk. O tarih, ben edebiyat hocası idim. Mükrimin'in derin ve emalsiz hafızası, zarif nükteleri, tarihi hadiseleri içinde yaşarcasına bir heyecanla biraz da süsleyerek anlatması, bütün arkadaşları adeta büyülerdi.

Saf bir Anadolu Türk'ü vefa ve samimiyeti içinde derin bir zekâ, espri, geniş tarih bilgisi kısacık boyuna öyle emsalsiz bir irtifa verirdi ki.

Mükrimin de müşahede ettiğim tesamüh ve afvi ender insanlarda gördüm. Olgun bir hayat felsefesinin zaruri neticesi olan bu haslet, onda Kemal halinde idi. Bir tarihte akşamüzeri, Kara Mustafa Paşa medresesinin yanından geçerken, çocukların, kuyruğuna ip bağlayıp oynadıkları bir sıçan, can havli ile fare Mükrimin'in paçasından girip kalçasına kadar tırmanmış. O bir eli ile yakalamış, ne olduğunu bilmediği için, dehşet içinde, kendini eve dar atmış. Bir de ne görsün, ufak bir sıçan. Ben ertesi günü bu hadise üzerine manzum ve mizahi bir mesnevi yazdım. Evvela kendisine okudum. Kahkahalarla güldü ve "Kuzum Nihat, bunu Köprülü zade Fuat Bey hocamıza ve bilhassa İsmail Hakkı bey'e (uzunçarşılı) oku." diye de tembih etti. Hakîkatten ne müsamahalı ve hoşgörür bir yaratılışı vardı.

Bir gün bir mektep gezintisinde beraber Çamlıca tepesine çıkıyorduk. O, bastona dayanıyor ve nispeten yorulmuyordu. Ne iyi, dedim baston seni adeta kucağına almış yokuşu çıkartıyor. Güldü “Bu bastonu taşımamdaki hikmeti anlayamazsın, havfimdenden taşıyorum, dedi. Küçükken bir köpek bana saldırmıştı. Kpekden çok “havf” ederim yoksa ihtiyarlık, dermansızlıktan değil”

O bir iyilik havarisi idi. Kendinin yarı cesametinde olan çantasını adeta yerde sürüye sürüye bir yere gittiğini gördünüz m? Derhal iki Şeye ihtimal verirdiniz. Ya kütüphaneye gidiyor veya bir talebesinin, bir dostunun bir mşklini halletmeye.

Aile saadetini tanımadı. Bütün ihtirasını kitaplara verdi. Okurdu ve yazardı. Yeni basılmış bir değerli kitap eline geçtiği zaman duyduğu sevincin payını olamazdı. Kitapları onun ailesi ve çocukları idi.

Sevgili kardeşim değerli ktphanen çok sevdiğin Türk gençliğini ve yetiştirdiğin değerli mesai arkadaşlarına kalıyor. Onlar senin paha biçilmez eserlerindir.

Her insan fanidir; fakat pek az insan arkasından senin kadar canlı zinde değerler bırakmıştır. Müsterih uyu. Şimdi kulağımda senin tatlı sesin çınlıyor.

“Nihatcığım, hassasiyetin nasıl?”

Cevap veremeyeceğim Mükrimin!

ÖLENLERİN ANILIŞLARI

(Son Havadis – 3 Şubat 1962)

İstanbul Üniversitesi, pek az ara ile iki değerli profesör kaybetti: Mükrimin Halil Yinanç ile Ahmed Hamdi Tanpınar. Onlarla beraber tarih, edebiyat tarihi ve şiir dünyasından da iki şahsiyet ebediyete geçmiş buluyor.

Mükrimin Halil Yinanç'ı 1928 de "Türk Tarih Encümeni Külliyesi" arasında yayınlanan "Düsturname-i Enveri" eseriyle tanıdım. Aynı yıllarda Ahmet Hamdi Tanpınar'ı da tanıyacaktım. Vaktisiz vefatını haber aldığım zaman ilk tanıştığımız günlerinde yazmış olduğu bir manzumeden şu kıt'ayı hatırladım:

*Bu akşamın beyaz fecre
Uçurduğu kanlı haber
Herkes ömründe bir kere
Bu zâlim dâvetle titrer.*

Zalim davet, hepimize gelecek. Ve sonra birkaç makale veya üç beş satır. Bazen, yıllar ardından bir hatırlanış nadiren, Yahya Kemal Beyatlı ile Tefik Fikret için olduğu gibi, birer dernek - ki devam edip etmeyeceği belli değil - veya yerli, yersiz birer ölüm yılı kutlanması.

Neden sevdiğimiz, hatırladığımız, saygı göstermek istediğimiz kişileri ölüm yıldönümlerinde anarız? Bu gibi törenler için, batı dünyasında doğum yılları ve yirmi beş, elli, yüz gibi yuvarlak rakamlar alınız. Biz aksini yapıyoruz.

Acaba biz mahzun bir millet olduğumuz için mi böyle yapıyoruz? Böyle olmamız gerek. En küçük noktaya kulak verir, hoşlanırsınız. Bir hoca Nasreddin, bir Karagöz bizimdir. Amma sosyal sebeplerden bir türlü derlenip toparlanamayacağız.